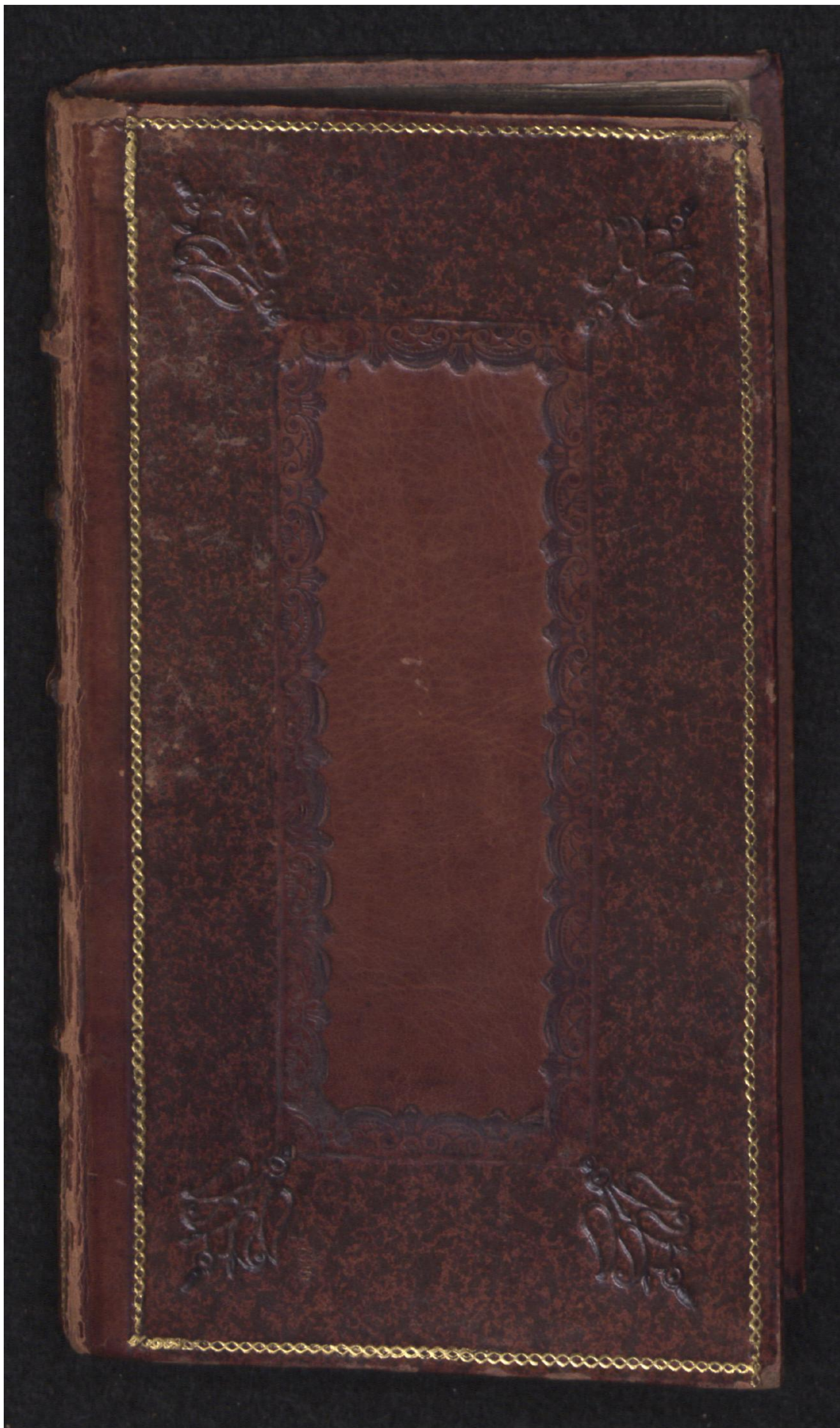
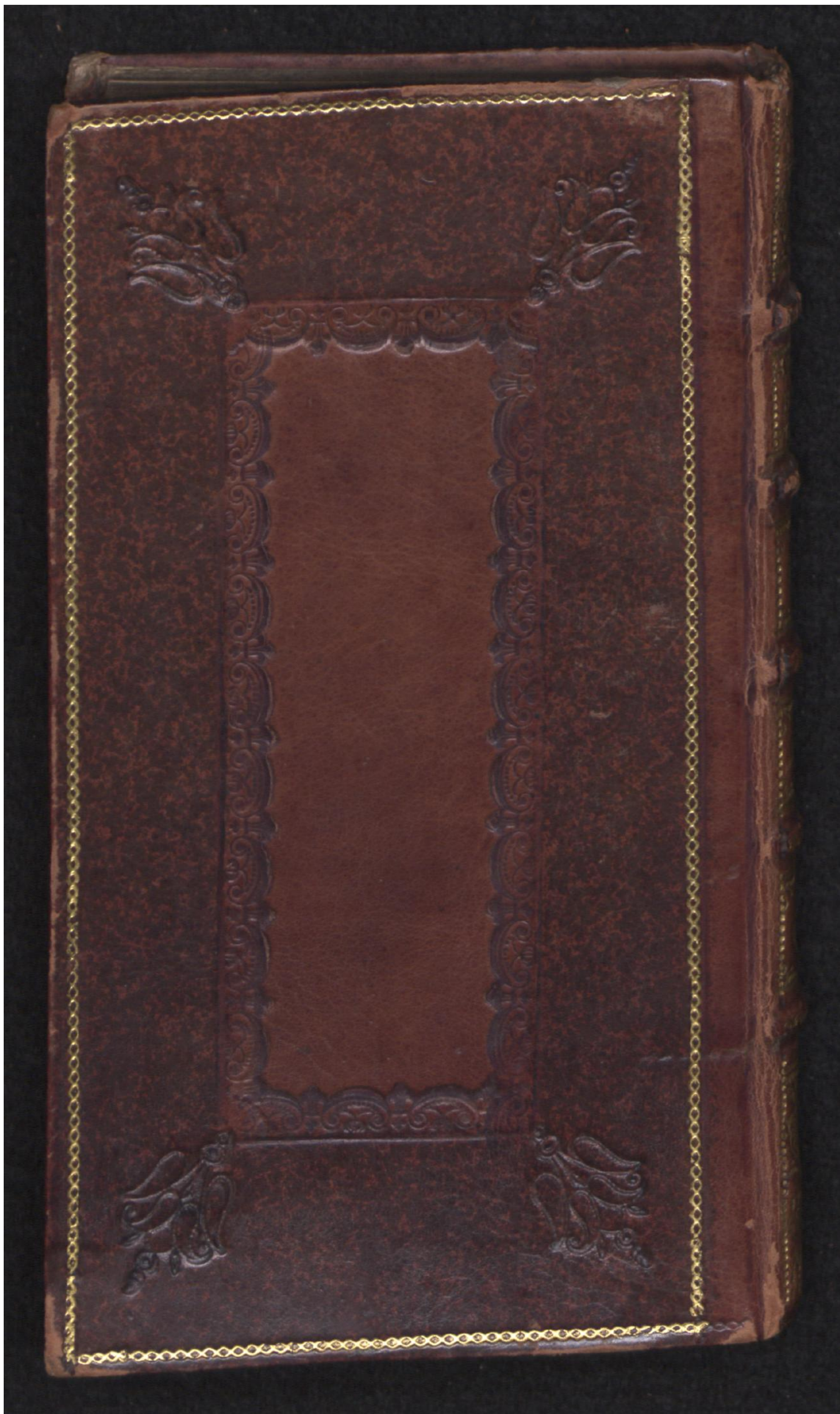

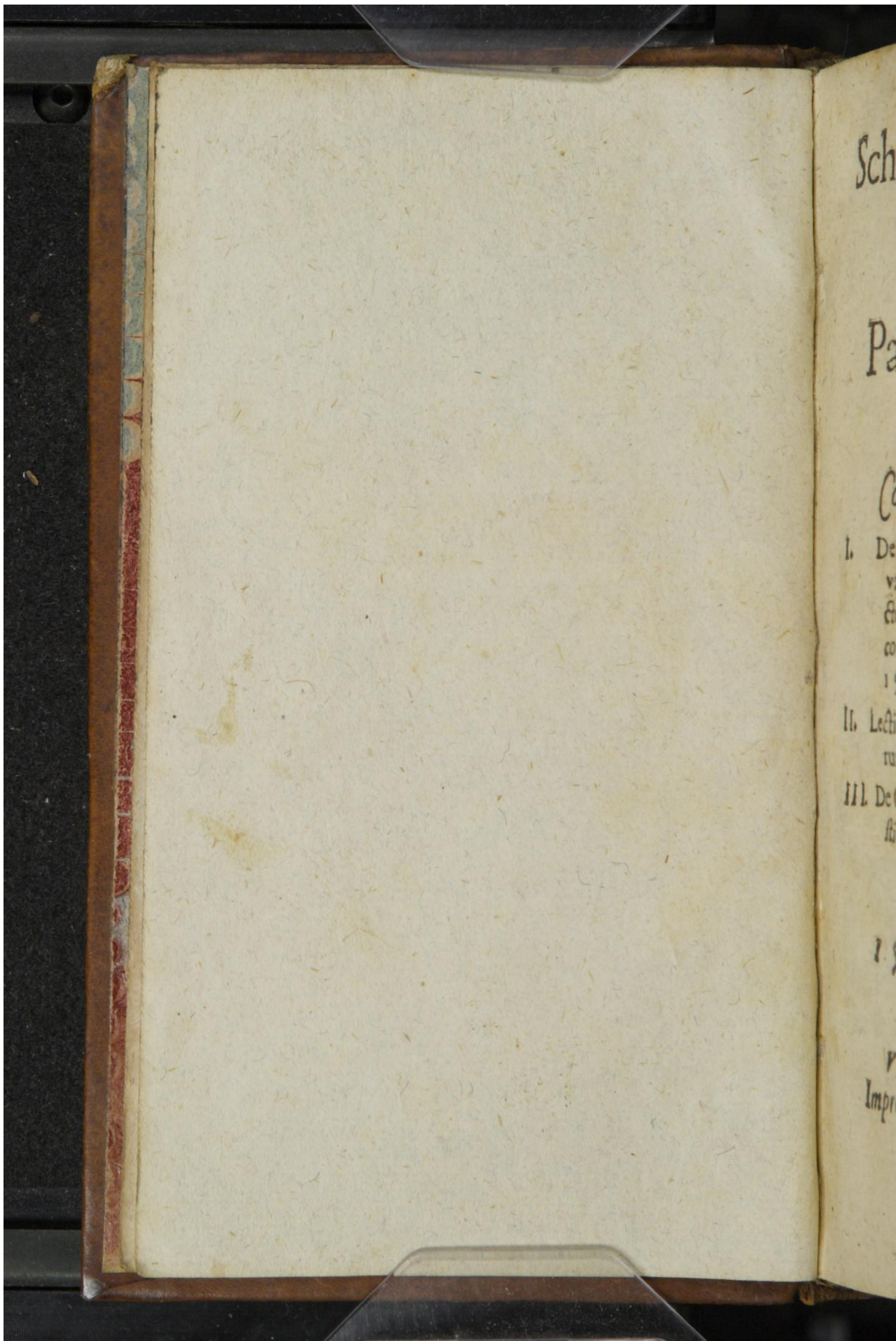

BIBLIOTHECA REGIA
HAFNIENSIS

Scholæ Flensburgensis Administratio.

Rectore

Paulo Sperlingio

Eckerenfordensi.

Continentur hoc libello.

I. De Scholis, & constituendis & conservandis Oratio: habita tùm, cùm Rectoris munus PAVLO SPERLING, commendaretur: XVIII. Iulij Anno 1586.

II. Lectionum & Exercitationum clasicarum Designatio.

III. De Officijs Discipulorum Leges Scholasticæ.

15 89.

VVITEBERGAE
Impressa à Matthæo VVelaco.

Rev
S
M.
p
M.
M.
VERE
Flensbu
ſimis,
ptom

M. PA
Sch

ctoris n

Reverendis & Clarissimis Viris,

M. Sebastiano Schrödero, præposito,

M. Thomæ Scattenbergio,

M. Henrico Joannis,

VERBI DIVINI APUD Flensburgenses Ministris fidelissimis, & Scholæ Patronis, Præceptoribus suis & amicis plurimùm colendis:

M. PAULUS SPERLING, Scholæ Flensburgensis Rector, S. P. D.

Postulastis à me Reverendi viri, Præceptores, & amici colendi: cùm Rectoris mihi munus demandare-

 tur:

tur: ut orationem eam, quam tum temporis de Scholis, & condendis & conservandis habebam, in lucem ederem: simul etiam, quæ ratio sit erudiendi pueros & exercendi hanc ætatem in Schola nostra, exponerem.

Non potui hanc operam vobis negare: cùm ob vestram in me authoritatem: tùm ob meam erga vos observantiam.

Itaq; laborem hunc suscepi: molestum illum quidem: sed tamen Scholæ nostræ, uti tùm sperabam, & adhuc spero, non inutilem. Sed ecce: cùm ad calcem iam perducta res esset: &

exem-

exemplar typographo, ut typis deſcriberetur, tranſmiſſum: neſcio quonam fato meo, Mompelgardi iſtud, à militibus gallicanis, combuſtum fuit: ſi vera modò Typographus retulit.

Parva iactura, dicet aliquis, fateor. Parva ſunt enim hæc & facilia: neq; ego pro magnis aut reconditis vendito. Sed tamen quæ homines eruditiſſimi, & in erudienda Juventute exercitatiſſimi, multis annis obſervarunt, obſervata aliis communicarunt, ea me qualicunq; modo illuſtraſſe: & ludo noſtro literario accommodaſſe,

nunquam pigebit: vel eam maximè ob causam: ut sciant alii, qui in nostrum aliquando locum succedent: quam nos rationem secuti simus: & habeant, vel quod imitentur, si probabunt: vel emendent, si improbabunt.

Et sanè latere hæc ego libenter passus fuissem. Suppudebat enim me interdũ, fateor, in vulgus hæc efferre: & pusilla, & obvia nimis, & protrita: & ab aliis toties inculcata. Verũ quia denuò instatis & urgetis, agedùm morem postulatis vestris geramus: & sortem denuò experiamur.

Quam-

*Quamobrem, meliori ut au-
guror omine, chartas veteres re-
collegi: & ex iis qualiacunque
hæc quæ videtis cõcinnavi. Claſ-
ſes deſcripſi: officia diſtribui: ex-
ercitationes & penſa ſingula-
rum claßium indicavi: docendi
rationẽ talem monſtravi: qua-
lem Præceptores meos Argenti-
nenſes ſecutos memini: & qua
ego me profeciſſe, atq́; erudi-
tum fuiße, cognovi.*

*Neque enim meliorem ad-
huc inuenire apud alios potui:
neq; melior, ut opinor, à quo-
quam inveniri facilè poterit: ſi
modò recte intelligatur: & ido-*

neos Magiſtros aſſequatur: cùm ad veterum illa Græcorum & Romanorum, ſi non facultatem, at certè facilitatem & conſuetudinem, accedere proxime videatur.

Neque verò putandum: vel Gallos, vel Italos, vel Hiſpanos, iſthæc quidem aſſequi poſſe: noſtros verò pueros & adoleſcentes aſſequi non poſſe. Cur enim non noſtris idem, quod illorum conceſſum ſit ingeniis? aut cur nos minus, quàm illi induſtria conſequi poßimus? Nam quod illis nos hominibus doctrina cedimus: magis id fit vitioſa in-

ſtitu-

ſtitutione, & ignavia noſtra: quam naturæ facultate. Cuius bonitas ut Dei donum eſt: ita in omnibus ſeſe terris exſerit. Omne enim ingenii lumen à Deo eſt: qui humanæ mentis eſt illuminator. Huius ergo in nos benignitatem cur negemus? aut, quod aliis tribuit: cur nobis eundem tribuere, & poſſe, & velle, deſperemus? Sed nimium apud illos artium tradendarum ratio certa eſt: & aperta: & brevis, apud nos, varietate vaga: obſcuritate difficilis: diuturnitate iniucunda. Hinc illæ lachrymæ: hinc querelæ: quod &

multitudine, & prolixitate, & subtilitate, nostra de principio debilitamus ingenia.

Ipsos ego vos testes facio, Viri clarißimi. Ipsi vos omnes Scholas ante rexistis: ipsi periculum rationis huius fecistis: ipsi probationibus nostris Scholasticis tertium iam annũ, quo Scholæ præsumus, interfuistis: ipsi, quid in unaquaq; discant curia pueri, animadvertistis: ipsi vidistis: quantùm puerilis poßit ætatula tollere, portare, perficere: si præmonstratorem habeat idoneũ: si nitatur, si imitetur, si æmuletur: si nihil negatum putet, ingenio, exercitationi, industriæ. Quòd si

enim ea, apud pueros Sex Septēve annorum, adepti sumus, quæ volebamus: & quæ ἀδύνατα esse nonnullis videbātur: quid deinceps metuendum sit non video: quo minus eadem aliis in ætatibus & maiora longè adipiscamur, quæ ab ipsis quoq; requirimus: si modò desit inertia: & ignavia nobis non officiat. Quæ cùm ita sint: quēadmodum vos à me postulastis, ut hunc in me laborem susciperem: sic à vobis ego vicissim peto: ut, si methodus isthæc placeat, deinceps eam in Schola vestra retineatis: et Magistratui nostro atq; Scholarchis commēdetis: neq; libros & authores

vete-

veteres temerè commutari sinatis: si modò cavere vultis incommoda: quæ à barbara & indocta doctrina solent oriri: retinere verò ea: quæ ad recuperandã veterum illorum, quos plena collaudare manu solemus, docendi, disputandi, dicendi, scribendi facultatem sunt accommodata.

Sed quid ego hæc ad vos? quorum voluntatem, studium, curam, fidem erga Scholam nostram, cognitam satis perspectamq́; habeo. Valete, Viri clarißimi: amici optatißimi. Flensburgi, Anno recuperatæ Salutis, 1589. Calend. Iulii.

DE SCHOLIS, ET CONSTITuENDIS ET CONSERVANDIS,

Oratio.

DEmosthenem ferunt, Auditores Reverendi, Clarissimi & Doctissimi, summum illum Reipub. Atheniensis Oratorem: cùm legatus olim in Macedoniam missus esset, ut coram Philippo Rege de pace causam peroraret; adeò Regis conturbatum aspectu fuisse: vt repentè & ingenium ipsum, & vox omnis atq; oratio deficeret. ita quidem, vt nisi Aeschines cæterique, qui aderant è Repub. legationis socii, dicendi in se partes suscepissent: infecta re, cum dedecore & infamia discedendũ fuisset. Idem mihi, in hoc lectissimorum, doctissimorumq; virorum cœtu, ne accidat, vehementer sanè metuo: & cur metuam, causas me minimè contemnendas habere, arbitror. Etenim, si id prudentissimo viro, eloquentissimo homini, ei denique Oratori euenire potuit: de quo ipse subinde Philippus dicere non dubitavit: huius se unius Oratoris magis extimescere fulmina:

quàm

quàm omnes, omnium Atheniensium seu arietes, seu catapultas, ceu propugnacula ei, in quam, oratori si id accidere potuit: ut unius intuitu Principis ita percelleretur: non modò vt exalbesceret: verùm etiam obmutesceret: quid, obsecro, animi, mihi esse putaris Auditores? qui neq; animo, neq; ingenio, neq; doctrina, neq; exercitatione, neq; authoritate denique comparandus omninò cum illo sum. vtpote cui animus à natura datus est pusillus: ingenium minus quàm mediocre: eruditio exigua: exercitatio parva: authoritas ad dicendum planè nulla. Et tamen apud vos dico, Coss. partim amplissimos: Ecclesiæ partim Doctores Clarissimos: Senatores partim prudentissimos: cives denique ornatissimos: omnes excellentibus à natura ingeniis præditos: à studijs liberalium doctrinarum instructos: vsu denique rerum magnarum peritissimos. Accedit huc: quod alij ad dicendum surgere solent ad eam sæpe excusationem confugiunt: ut vel necessitate se adductos, vel officio impulsos, dicendi munus non appetivisse; sed detrectare non potuisse dicant. quam quidem rationem totam, hodierno nobis die, ipsa rei natura conditioque præcludit. Etsi enim nec nos, vltro nobis hanc & dicendi & docendi

provinciam popoſcimus: ſed incredibili veſtro ſtudio, ad eam vocati ſumus: tamen eò rem deveniſſe video: vt ſi minus aliqua ex parte, noſtra vobis approbata fuerit induſtria; cauſa nulla ſit: quin omnes accuſandam potius temeritatem noſtram, quàm ſublevandam imbecillitatem arbitrentur. Nam ab eo, qui Rectoris in ſe munus recipere, huiuſq; contingere authoritatem loci audeat: nihil, nisi perfectum ingenio, tinctum doctrina, politum arte, elaboratum induſtria, adferri putant oportere.

Quæ dùm in vos intuens, Viri Clariſsimi, & aures veſtras terſas atque politas conſiderans, paulò me cùm perpendo diligentius: eò tandem metu, timore, anxietate progredior: ut vehementer dubitem: utrum dicendi munus à Reverendo & Clariſsimo, Dn. M. Sebaſtiano Schrödero, mihi delatum, cum periculo ſuſcipiendum ſit: an verò cum inobedientiæ crimine, & ingratitudinis quadam labecula deponendum. Verùm tamen in hac ipſa dubitatione, id me recreat atq; reficit: quòd Aeſchinem quoq; fractum & debilitatum metu erexiſſe, ſcribunt Hiſtorici. Nam cùm oculis; cum ſereniſsimis, placidoq; vultu, ſæpe Rex Philippus aſpexiſſet; ſuamq; hoc modo erga

ipſum

ipsum benevolentiam declarasset: ad pertexendum id, quod oratione explicandum sumerat, animo magno perrexisse dicitur. *Ecquid* igitur causæ est, Viri Reuerendi, Clarissimi & Doctissimi, quin & ego, cùm omnium vestrûm in me ora oculosq; conversos videam: summam mihi de vobis benevolentiam paratumq; audiendi studium polliceri debeam? Vestra in alios declarata humanitate fretus, hoc quicquid est oneris sustuli: majus id quidem quàm ferre me posse intelligo. Quod tametsi perferre non potero: opprimi me onere officij malo: quàm id quod mihi cum fide semel impositum est, aut propter perfidiam abjicere: aut propter infirmitatem animi deponere. Quamobrem cùm pro laudabili Scholæ vestræ consuetudine aliquid omninò hoc in tempore dicendum sit: cogitanti mihi, & cujus rei causa in hunc locum longè amplissimum ascenderim. & ad quos verba facturus sim, ita prorsus videtur: nullo in argumento meam commodius Orationem versari posse: quàm si de Scholis & constituendis & conservandis, pauca quædam in medium proferam.

Etsi enim his de rebus tantis tamq; vtilibus, minùs me commodè, & ut decet graviter satis, verba facere posse agnosco: (nam commodi-

moditati ingenium, gravitati ætas impedimento est: tamen cùm sapientes Viri, hoc, non aliud agendum; & præsentis quæ sunt vel temporis, vel loci, non aliena, aut remota tractanda moneant: operæprecium me facturum arbitror: si quarum rerum cogitatione unumquenq; vestrum vehementer hoc in loco affici velim, earundem animos vestros commemoratione, excitare coner: meq; ipsum officij, in quo constitutus hodierno die à vobis sum, commonefacere. Qua quidem in re istud mihi cùm primis lætandum esse video: quod cogitationes meas qualescunq;, cùm Reverendi atque clarissimi viri, Dn. M. Sebastiani Schröderi cogitationibus consensisse, sentio. Is enim cùm de beneficijs, quæ Deus urbi nostræ exhibuit & plurimis & maximis, oratione diserta, præclarè disseruisset: inter alia scholarum quoque mentionem fecit; nec inter minima, sed maxima eas beneficia, numerandas esse, contendit. Quæ cùm ita sint: mihiq; ipsa per se delectæ ad dicendum materiæ dignitas, satis magnam factura audientiam videatur: tamen hoc Rhetorum potius lege & consuetudine, quàm quòd ita necessarium judicem, petam à vobis Auditores: ut, quemadmodum illum pulcherrimis de rebus, Oratione quoq; pul-

cherrima, attentis auribus animisq;, dicentem audivistis: ita & mihi res quidē pulcherrimas oratione non pulcherrima cōpræhendere meditanti: exigui temporis usurā largiri; & attentè bonaq; cū venia verba mea audire, dignemini.

Soleo sæpe antè oculos mihi ponere Auditores: crebrisq; apud alios sermonibus repetere: quæ singulis aut gentibus aut civitatibus conferre misericors Deus bona soleat. Quæ quidem qui non agnoscit, excors; qui cùm agnoscit, agnita non prædicat; impius meritò & ingratus censendus est. Nullus enim tantum esse ingenii flumen; tantam dicendi vim tantamq; copiam; tàm divinum atque incredibile genus orationis arbitror: ut eorum magnitudinem multitudinemq; beneficiorum, non dico augere, sed recensere: non exornare, sed enarrare posit. Verùm tamen hoc affirmo; & pace dicere vestra Auditores non dubito: beneficia pleraq; omnia, si unum in locum conferantur, cum unico hoc beneficio, vel præstantia, vel utilitate comparanda non esse: quod pios Deus magistratus excitat: qui Scholas non modò constituendas, verumetiam conservandas; in iisq; adolescentes educandos pios & doctos existimant: qui velut succenturiati demortuorum in locum succedant: & vel

Reip. clauum teneant. vel ad Ecclesiæ gubernacula sedeant: vel alia societatis humanæ munia subeant. Nam & extenuari verbis reliqua possunt: & fortunæ cuidam ascribi: easdemq; amitti posse videntur. At verò Scholarum ea est conditio; ut quæ secum adferunt bona; quantacunq; illa sunt: quæ certè maxima sunt: ea firma maneant atq; perpetua. Non enim furem ullum aut prædonem metuunt: non naufragia extimescunt: non alios casus adversos reformidant. Quin etiam illa ipsa. quæ rerum humanarum domina putatur, fortuna: libenter se Scholis cedere, facesq; submittere: & sine his, non tàm prodesse sua, quàm abesse hominibus bona fatetur.

Est aliquid, & permagnum est, benè nasci: hoc est generosißimis & antiquißimis familijs inseri: valetudine uti commoda, pulchrum: divitiis pollere jucundum: honoribus florere egregium: in pace, otio, tranquillitate, viuere, optandum. Turres porrò præcelsas, templa magnifica, ornatißima prytanea, amplißima peristylia, portus opportunißimos, aliasq; substructiones ingentes & admirabiles monstrare posse, præclarum est: utile est: magnificum est: gloriosum est. Sed tamen eam hæc omnia conditionem habere viden-

tur: ut si pietas absit erudita, vel pia potius eruditio: quæ quo pacto utendum sit his omnibus, non commonstret: nec diuturna nec salutaria verè & utilia esse queant. Longè enim, longè me Christe, præclarius est: prudentes in civitate viros habere: qui, quicunq; tandem venti sint, Reip. navem tenere; eandemq; prudenter regere sciant. Longè utilius: in tanta ingeniorum morumq; non modo diversitate, verùm etiam perversitate, cives habere concordes, pios, moderatos; & magistratuum cùm dictis, tùm edictis obedientes. Longè magnificentius, juris legumq; peritos habere: non, ut ille ait, bonorum extortores, legum contortores: sed qui non juris magis, quàm justiciæ consulti sint: neq; constituere litium actiones, quàm controversias tollere malint. Longè gloriosius, medicos habere fideles: qui cùm adventantes morbos prævidendo, tùm præsentes depellendo, tum futuros avertendo, laborantibus succurrere, ægris mederi, excitare afflictos possint. Quid? Ecclesiæ doctores puros habere: qui de Deo rebusq; divinis homines doceant: adversa conflictantes fortunâ erigant: secunda exultantes frangant: deniq; quemcunq; in animis hominum tempus morum postulat: eum dicendo vel excitent, vel

sedent:

ſedent: quibus laudibus efferendum: quibus ſtudiis proſequendum: quo loco numeroq; habendum cenſetis? Dicerem iſtud Auditores, niſi divinum hoc eſſet, & incomparabile, atq; ineffabile prorſus beneficium.

At verò, unde nam, quæſo vos, hæc omnia ad nos bona perveniunt? unde? nonnè ex Scholis, tanquam limpidiſsimis quibuſdam fontibus, oriuntur atque demanant? Ex his enim, velut ex equo quodam Trojano, certatim non modo acuti prodeunt Philoſophi: ſed Rerumpub. quoq; Rectores induſtrii: ſapientiſsimi juris conſulti: medici experientiſsimi: cives deniq; omni virtutum genere ornatiſsimi: &, quod extremum atq; ſummum eſt, Ecclesiæ Chriſti doctores veri, ſinceri, ſanctiq; illius divini verbi theſauri, & propagatores, & propugnatores acerrimi.

Quamobrem pulcherrimè D. Baſilius Scholas deſcribens, διδασκαλεῖα eas eſſe ait ψυχῶν λογικῶν θεογνωσίας τε καὶ πασῶν τῶν ἀρετῶν παιδευτήρια. Egregium ſanè, & dignum tanto viro de re tali judicium. Quas enim utilitates Scholæ ſecum afferunt plurimas: eas vir ille ſanctiſsimus univerſas, aut certè præcipuas, deſcriptione brevi complexus eſſe videtur: veram ſcilicet Dei agnitionem:

artium bonarum cognitionem: vitæ atq; morum gubernationem.

Et quidem primus hic omnium Scholarũ finis erat: de Deo homines ut instituerentur. Etenim prima instaurandarum Scholarum laus, Deo Opt. Max. jure debetur. Hic enim, in Lycæo ille pulcherrimo, Paradisi inquam horto, primus ipse docuit: & Adamum discipulum suum, de volutate sua erudivit. Quin & Abrahami nobis Scholam, velut exemplum quoddam gravissimum & antiquitatis plenum, Geneseos in libro proposuit, *scio, inquiens, quod præcepturus sit filijs suis, & domui suæ post se: ut custodiant viam Domini: & faciant judicium atq; justiciam.* O magnificum & honestissimum rei honestissimæ encomium: verbis quidem breve, sed reipsa tàm amplum: ut nemo verbis exprimere satis possit.

Socratem, Plutarchus scribit, obvium aliquando habuisse Xenophontem, Grylli filium: eumq;, ubi nam homines boni fierent, interrogasse. Quod cum se nescire Xenophon respondisset: *Me igitur*, inquit, *sequere: ut hoc discas.* Magna laus & admirabilis: quam Scholæ suæ homo, non hominis, sed Apollinis oraculo sapientissimus, tribuit: Homines in ea bonos fieri. Socratem secutus Plato, in villa

villa paterna Scholam instituit: eamq; Academiam, quasi ἄκος τοῦ δήμου, medicinam populi, appellavit. Et sunt profectò Scholæ veræ illæ Academiæ: è quibus populus, omne suum ἄκος, ad morborum incursus omnes, veluti ex preciosissimo quodā myrothecio potest depromere. Sed quantò illustrior & propè divina hæc est gloria: quam Abrahami Scholæ Deus ille Opt. Max. ipse tribuit: Scio quod &c. Valeat nunc, valeat suo cum gymnasio Socrates: recedat cum Academia Plato: ipse cum Lyceo cedat Aristoteles: hîc, hîc Scholarum nobis utilitas, brevibus quidem, sed illustribus interim verbis significatur: docere scilicet homines: ut custodiant viam Domini, & faciant judicium atq; justiciam.

Absorpsit me æstus Orationis: vt longius provectus sim, quàm putáram. Itaq; vela jam paulisper contraham: contentus iis quæ à me leviter potius indicata, quam explicata fuêre. Quod si enim de Orationis conquirenda copia magis; quam de aurium vestrarum fugienda satietate solicitus esse vellem: possem hîc, Auditores, disertus esse: possem temporis illius in habendis Scholis consvetudinem, cum populo Israëlitico, in AEgypti regnum

inductam; & cum eodem vicißim eductam, demonstrare: possem semper Ecclesiæ Scholas conjunctas fuisse comprobare. Sed non faciam: ne cùm memoriæ vestræ, tùm etiam prudentiæ, diffidere videar. Quis enim hoc non videt: quicquid in religione boni unquã fuit: id omne ex Scholis profectum esse? quis non animadvertit? vitem Euangelicam ab Adamo per scholas hasce plantatam; à Nohamo illiusq; posteris excultam; germen tandem produxisse lætißimum: cujus nondum fructus perierunt, nec deperibunt unquam.

Prima igitur hæc, & summa Scholarum est utilitas: quod veram nobis de Deo doctrinam tradunt. Sed non sola est, Auditores, siquidem & artium nos inde bonarum disciplinam adipisci, Basilius noster asserit. Quid enim aliud Scholæ sunt: quàm pulcherrima optimarum artium umbracula: quæ, ut autor gravißimus Xenophon ait, πάντων τῶν καλῶν πηγαί bonorum omnium fontes existunt. Vbi enim hi fontes obstruuntur: ibi nullius amplius esse boni scaturigo potest. Flaccescit honestas: exsiccatur pietas: arescit fides: contabescit charitas: occidit religio: nil nisi lacunæ malorum, scelerumq; sentinæ quædam relinquuntur.

Erant

Erant quidem patrum nostrorum memoria, inepte quidam religiosi: qui inutiles esse Scholas Ecclesiæ contendebant propterea: quod artium scientia non sit necessaria: cùm literarum sacrarum, & intellectus, & interpretatio, Dei donum sit: nec nisi instinctu S. S. hominibus concedatur. Quæ perniciosa quorundam opinio, si aut locum invenerit: aut patronos & approbatores habuerit: actum erit de religione; actum de literis; actum de vitæ sanctimonia, morumq; honestate erit. Et, quid multis? in pristinam barbariem recidet; ingentemq; Respub. Christiana cladem accipiet. Non ego jam de singulis Philosophiæ partibus loquar: ne illarum quidem artium, quæ in hac Schola vestra traduntur; & logicæ vulgò appellantur; quanta sit dignitas, quanta utilitas, quanta deniq; in Ecclesia Christi necessitas, referam. Nimis enim id longum foret: & alius fortasse de his ipsis dicendi locus erit. Jam verò satis id quod dicimus, & plus quàm satis, majorum nostrorum probant tempora; ubi neglectis Scholis, missis præceptoribus, valere jussis artibus, spreto linguarum studio, innumeri errores & idololatriæ, quas copiosè ante percenseri à Reverendo & Clariss. Dn Præposito audivistis, Ecclesiam Chri-

sti oppresserunt. Testatur idem seculi nostri felicitas: in quo, vnà cum Scholis restauratis, veritatem puritatemq; doctrinæ cœlestis, luce, quod ajunt, meridiana clarius splendere videmus. Non igitur mirum cuiquam videri debet: quod Scholas ad religionem conservandam, necessarias esse diximus. Artibus enim salvis, salva manet religio: iis corruptis, neq; hæc salva diu incolumisq; potest consistere. Et hinc fato quodam accidisse videtur: ut nemo unquam Ecclesiæ hostis fuerit: qui non bellum eodem tempore Scholis quoque indixerit.

Iuliani Apostatæ, hostis illius Christianæ religionis infestissimi, quodnam de iis, qui Christo nomen dederant, opprimendis consilium fuerit, nostis Auditores. Cùm enim nulla ratione Christianorum extinguere atq; opprimere doctrinam posset: id tanden consilii cepit, ut edicto caveret: ne ullo amplius Philosophiæ genere Christianorum liberi, erudirentur. Vidit nimirùm homo impiissimus: è Scholis tanquam armamentario quodam instructissimo, hastas amentatas depromi: & oratoriis lacertis torqueri, quibus & religio vera defendi; & ethnicorum everti vanitas posset. Itaque omni Scholarum aditu Christianorum

norum liberos prohibuit. Prudens tyranni consilium: si tamen ulla in re mala locum habet prudentia. Sed longè, meo quidem judicio, prudentiores Christiani: qui ab hoc se instituto depelli non sunt passi: sed quia publicos conventus, ob tyrannorum sævitiam, agere non potuerunt: privatas tamē in ædibus Scholas habuerunt, quod nulla ratione melius & religionem se veram defendere; & idololatriam oppugnare posse viderunt.

Verùm non artium modo domicilia Scholas appellat Basilius: sed & virtutum omnium παιδευτήρια nominat. Vt enim erectæ qui sunt excelsæq; indolis equi: si à primis statim annis in disciplinam domitori tradantur: faciliores evadunt, & ad quemvis usum magis idonei, sin minus: feroces, effrenati, intractabiles prorsus redduntur. Sic hominem, si aut non satis, aut non benè educatus fuerit, omnium ferocissimum pessimumq; futurum: si verò cum natura felici disciplinam rectam assecutus sit, animalium omnium optimum divinissimumq; fieri posse judicat.

Est enim educationis bonæ vis tanta: ut consopitam quasi naturam suscitet: vitiosam corrigat: bonam confirmet: efficiat deniq;: ut quæ in hominis sunt munere atq; officio posita

ſita: & citius, & rectiùs, & faciliùs fiant omnia. An verò à piè prudenterq; institutis Scholis ſi abierimus: ullo alio in loco, educationem meliorem reperierimus? ubi quibus in diſciplinam traduntur pueri, id elaborant: ut nihil oculi eorum videant: nihil aures hauriant: nihil animus cognoſcat: quod à virtute magnorum virorum, à religione Chriſtianorum, à doctrina eruditorum, ab omnium hominum honeſtate ſit alienum. Quid igitur prudens non eſſet is: qui in inquirendo, & investigando vero, diſtrictus diſtentuſq; totus tenetur? Fortitudinem cur non amplecteretur is: cujus aures non niſi de externarum rerum deſpicientia, de magnarum appetentia, præceptis undiq; circumſonant? Iuſticiam in eo quis deſideraret? qui de religione cultuq; numinis divini, de pietate in patriam, amore in parentes, cæteroſq; ſanguine junctos; de fide benevolentiaq; omnibus præſtanda, docetur: & docetur quotidiè? Libidinibus porrò quo ſe pacto dicaret is? qui quantum alii feſtis diebus ludorum celebrandis, quantum intempeſtivis conviviis & ſaltationibus; quantùm aleæ, quantùm pilæ, quantùm aliis voluptatibus tribuunt: tantùm ſibi temporis ad ſtudia recolenda ſumit: itaq; vivit: ut ab illis nunquam

se, aut ocio abstrahi, aut voluptate avocari, aut deniq; somno retardari patiatur? Iam verò, quid obsecro virginali verecundia pulchrius? quid hilaritate, comitate, morum suavitate, elegantius? quid vitæ simplicitate atq; innocentia amabilius? Adolescentem apud Poëtam commendat pater, quod facilè omnes perferre ac pati possit: quibus cum vivat, ijs sese dedat: eorum obsequatur studiis: nunquam se illis præponat: ita deniq; vitam actionesq; omnes instituat: ut invisus nemini, acceptus omnibus fiet. Eodem modo Vlyssem laudat Homerus: eumq; πολύτροπον vocat: propterea quod ad multorum voluntates aggregare sese potuit. Sed quod ille multis est multorum annorum erroribus consecutus: ut ingeniis sese variis variorum accommodare posset: ubi nam nos, Auditores consequi posse censetis? In Schólis, in Scholis, inquam consequemur. Hæc enim sunt quæ mores agrestes & rusticanos exuunt: politos & urbanos induunt: & quomodo cum tristibus severè, cùm remissis jucundè, cum senibus graviter, cum juvenibus comiter, cum omnibus tamen moderatè sit prudenterq; vivendum, commonstrant. Quas nos virtutes, si non in Scholis addisceremus: quid obsecro nostra hæc vita à brutorum

rum vita differret? differret dico? nonne detestabilior longè futura esset? Etenim instructus armis homo est, prudentia, & ratione, & ingenii solertia: ad quæ improbitas atq; injusticia si accesserit; plus damni, quàm ulla vel nocentissima fera, dare solet: ut non malè dixerit Philosophus, nescio quis: μυριοπλάσια κακὰ ποιήσειεν ἄνθρωπος κακὸν θηρίου. Infinitis partibus plura mala homo malus, quàm bestia intulerit mala.

Sed manifestiora hæc sunt, Auditores, quàm ut longiore opus oratione habeant, aut testimonio. Satis id, satis quotidiana loquitur experientia: testantur Rerumpub. curiæ: fatentur principum aulæ: confirmant Ecclesiarum cathedræ: universa deniq; hominum asseverat societas. Et sanè quanta Scholarum constituendarum, cùm ad singulorum hominum cõmoda provehenda, tùm Respub. totas conservandas, necessitas sit & utilitas: nec mea nec cujusquam eloquentissimi hominis dignè explicari oratione potest: & in tanta explicari temporis angustia potest.

Solent quidem hoc anni tempore, in hortos, quos eleganter instructos locupletes habent, hospites suos exoptatos ducere: iisq; vel surgentium virgultorum silvulas, vel manu

sua

sua arbores satas, aptoq; ad speciem ordine dispositas, ostentare: vel lilia saltem fragrantia, nitentes purpura rosas, flavescentem & ad maturitatem contendentem segetem, ostendere. Quoniam igitur & vos, Auditores, ad Orationem nostram, veluti hospitium quoddam, non nimis istud liberale, divertistis: ne obsecro grave vobis molestumq; sit: si, priusquam primam hanc orationis nostræ partem, concludamus; ex diversorio minus opportuno, in hortum vos educamus Scholasticum: in quo si aliquot modò nobis eum spacia conficere volueritis: illustria omnia, suavia atque jucunda omnia, utilia, fructuosaq; omnia, reperietis. Fingite igitur vobis, Auditores, (sunt enim liberæ cogitationes vestræ) fingite vobis hortum quendam amœnissimum sciteq; excultum: in eoq; flosculos varios, alios cocco rutilantes: alios niveo candore blandientes: alios vermiculato varioq; aspectu arridentes: alios alio sese colore commendantes. Interq; hos arbores pulcerrimas, suis quasq; intervallis discretas, & in ordinem certum digestas, variisq; pomis refertas: quorum aspectu nihil sit pulchrius: nihil odore suavius: gustatu nihil jucundius: varietate autem & magnitudine nihil admirabilius.

Talem

Talem horum cum ob oculos vobis pònitis: anne Scholam quandam benè institutam clasſibusq; certis diſtinctam, in iisq; varios & ingeniorum & ſtudiorum gradus videre videmini? Laudant Heſperidum hortos Poëtæ: & hanc præcipuè ob cauſam laudant: quod arbores, non incurvas, ſed rectas; non ſteriles, ſed fœcundas habeant: quarum fructus nullo unquam anni tempore deficiant: ſed mites alii & ad maturitatem jam perducti, matureſcentes alii, alii pubeſcentes adhuc conſpiciantur. Quis verò quæſo eſt: qui eandem Scholarum rationem eſſe non videat? ita quidem: ut non Heſperidum modò, Alcinoivé pomarium amœnitate fructuq; ſuperent: verumetiam aliorum omnium hortos omnes, quos mirari tantopere plenaq; collaudare manu ſolemus, longo poſt ſe intervallo relinquant. Etenim in hoc horto literario qui ſeruntur pueri: non illi tortuoſi evadunt unquam, aut vitiis dediti: ſi modò culturæ patientes aures accommodent. nec ſteriles ſunt, ſed frugiferi: cùm non modò ipſi per ſe rectè vivere; verùm etiam aliis inſervire hominibus diſcant. At enim non una eſt fructuum horti hujus, & agelli, conditio: crudi ſunt alii, & diſciplinæ nondum calore percocti: rubentes adhuc alii, parumq; maturi:

maturi:

maturi: alii pubentes adhuc & in primum ſeſe florem induentes. qui tamen omnes, divinæ aſpirante aura gratiæ, ita ſeſe erigunt: ita artium, quaſi ſtirpium, nixi fibris, ſenſim adoleſcunt: ut propediem ad maturitatem venturi; fructuſq; minimè contemnendos, in omne genus hominum, Rempub. totam, effuſuri videantur. unde enim prodeunt tandem, qui loquendi, diſſerendi, dicendiq; aliis artes explanent? nonne ex Scholis? unde qui naturæ obſcuritatem indagent? nonne ex Scholis? unde qui de vita moribuſq; informandis mortales erudiant? nonne ex Scholis? unde qui morborum curandorum rationes oſtendant? nonne ex Scholis? unde qui legum ſinuoſa volumina tractent? nonne ex Scholis? unde qui ſacros Iſraëlis fontes recludant: & divinos populo theſauros explicent? nonne ex Scholis? Scholæ enim ingeniorum vera ſunt gymnaſia: Scholæ artium atque diſciplinarum amoeniſsima ſunt plantaria: præclara Reipub. ſeminaria: firmiſsima Eccleſiæ propugnacula: quibus benè munitis, & ipſa ſatis munita eſt Eccleſia: iiſdem deſtructis: & doctrinæ obſcurari veritatem, & diſciplinæ corruere honeſtatem: peſſum deniq; res, cùm publicas, tùm privatas ire neceſſe eſt. Verùm

instituti nostri non est, omnes hoc tempore Scholarum utilitates persequi: & cur nam constituendæ illæ sint, causas omnes demonstrare. Quod facere, auditores, si vellem: dies me certè & sol ille diurnus citius, quàm rerum dicendarum sylva seriesq; desereret.

Diximus ergò de Scholis constituendis, Auditores, & diximus: non quæ rei ipsius requirebat dignitas, aut quæ dici poterant: sed quæ cùm temporis patiebatur angustia: tùm auditorum postulabat conditio. Reliquum est: de conservandis iisdem paucis ut agamus. Quæ quidem pars, non nisu professò nullo, conatúve facili suscipitur: sed laborem longè maximum desiderat. Nam, quod in re familiari à Poëta traditum est præceptum: id locum hîc quoque non immeritò invenit:

Non minor est virtus, quàm quærere parta tueri.

Incredibile enim est, & tamen verum est: quàm facile nobis, aut depravari possit hoc bonum: aut etiam prorsus eripi. Quò enim quicquam est præstantius; quò utile magis & necessarium; eò acrius oppugnari solet ab adversariis. Ideoq; non potest, non potest, inquã diu, nisi summa adhibeatur cura & diligentia, ut non contaminetur, ejusdem usus retineri.

neri. Quod equidem, Auditores, vt ostendam, non exemplis longè petitis uti necesse habeo, Ante oculos interq; manus sunt obvia nostras. Purissimè majoribus nostris divina voce tradita religio fuerat. Sed eadem paucis post annis ita deformata: ita temporis progressu vitiorum & cupiditatum licentia atque indulgentia labefactata fuit: ut qui locus portus esse putabatur & statio religionis Christianæ fidissima: is pravarum artium sedes, domicilium scelerum, vitiorumq; perfugium existerit. Quid artes liberales, nonne Ciceronis tempore & aliquantò pòst in Italia maximè floruerunt? Eædem non multis pòst seculis, sub Monachorum inprimis regno atq; imperio, ita sunt corruptæ & contaminatæ: ut vix inde ad nostra tempora vetustæ sint elegantiæ restitutæ. Et sanè perpetuò sua, quam inter homines habent, pulchritudine carituræ videbantur: nisi felici hoc nostro seculo, aliqui exorti fuissent maximis ingeniis præditi: qui ad meliorem nos, quod ajunt, frugem revocassent.

Est nimirùm, est hæc natura; cùm rerum omnium bonarum: ut facile adversariorum cupiditate & malitia vitientur; tum præ-

cipuè ut religionis & artium: ſic etiam Schô-
larum: quæ & religionis & artium bonarum
ſunt habitacula. Etenim hoſtis ille humani generis acerrimus Satanas: ut omnis boni hoſtis eſt: ita nulli rei, quàm piè conſtitutis Scholis eſt infeſtior. Videt enim, videt veterator ille aſtutiſsimus: à benè recteq; inſtitutis Scholis, Reip. felicitatem omnem dependere. Hinc curiam virtutem & prudentiam, Iuſticiam & æquitatem tribunal, verùm divini numinis cultum Eccleſiam, lumina & columina ſua civilem ſocietatem totam deſumere. Itaque quas aperto Marte aggredi, oppugnare, deſtruere Scholas non audet: eas inſidioſè per cuniculos, ſuffodere, labefactare, convellere tentat. Nihil ego jam quo pacto animos ſæpe magiſtratuum adoriatur, recenſeo: ut aut non pertinere ad ſe Scholarum curam exiſtiment: aut ignavos, molles, timidos reddi ſpiritus generoſos literarum cognitione affirment: aut doctis viris milites cicatricoſos, venatores, adulatores, præferant. Non parentum quomodo ſe mentibus incautis ingerat, commemoro: ut omnem illis curam de mittendis ad Scholam liberis, evellat. Non de iis artibus, quibus ipſos pueros, qui ad ludos literarios adhibentur oppugnare
ſoleat,

ſoleat, quicquam dico. Nam de his omnibus ſigillatim verba facere ſi vellem, nova mihi denuò exordienda eſſet oratio. Hoc ſaltem dico: cùm nulla re facilius labefieri aut diſsipari Scholas poſſe quàm diſcordia ſciat: nulla in re elaborat magis: quàm ut inter docentes lites ſerat: contentiones moveat: diſsidia excitet: quibus nulla Scholarum peſtis eſſe poteſt calamitoſior. Nota Salluſtii eſt ſententia: *Concordia parvæ res creſcunt: diſcordia maximæ dilabuntur.* Id ſi ulla alia in re, in Scholarum certè conſervatione eſt veriſsimum: quæ à tenuiſsimo ſæpe ortæ principio, ſola eorum qui in illis docebant concordia, in immenſum uſq; creverunt. Eædem diſcordia partium ita decreverunt: ut tandem, quicquid nominis habebant, amitterent. Quod exemplis comprobare difficile non eſſet, Auditores; plena ſunt enim Hiſtoricorum volumina: pleni Philoſophorum commentarii. Sed vetuſta recenſere, tædioſum eſt: recentia commemorare odioſum. Et ut odioſum non eſſet: mens refugit luctu: tamen & meminiſſe perhorret.

Quamobrem ut contra vim & inſidias tàm potentis atq; aſtuti hoſtis Scholas tueri; & ad poſteritatem quoq; transferre queamus quid porrò faciendum putas, dicat aliquis? Equidem

dicam, Auditores, & dicam breviter: & dicam, uti veterum habere formulæ solebant: quæ sciero, poteroq;.

Primùm igitur cùm non casu, ut fungi, Scholæ nascantur: sed singulari Dei bonitate concedantur: piis illas piorum precibus Deo Opt. Max. commendandas censeo. Solemus, ineunte vere, cùm trepidatio esse solet, ne uredine arbores, syderatione plantæ, rubigine segetes infestentur, supplices ad Deum preces fundere. Neq; id sanè immeritò. Quis enim vestrum est, qui non verno tempori omnium rerum abundantiam atq; copiam acceptam ferendam videat? Etsi enim in æstate demum & autumno fruges fructusq; maturi colliguntur: tamen nisi vernis imbribus ac lepore grato terra laxetur: ea quæ in æstate & autumno, ubertate magna funduntur, maturitatem consequi suam nequeunt. Non enim, nisi benè floruerint segetes erit area dives: Nec nisi benè floruerit vinea, Bacchus erit.

Quantò igitur magis pro primo hoc puerilis ætatis rogandum est plantario: ut quæ verè & Ecclesiarum traduces, & Reip. propagines, & lectissimam civitatum segetem continet: quæ flos deniq; est fructuum illorum omnium: quos in vita reliqua adolescentum

sunt,

ſint,ingenia redditura. Adoleſcentiæ ſiquidem ſtudia, ut Ciceroni placet, tanquam in herbis ſignificant: quæ virtutis maturitas; & quantæ fruges induſtriæ ſint futuræ. At enim non orandum ſolum eſt: ſed etiam operi manus admovenda: ſiquidem non otioſos, ſed facientes Deus adjuvat. Proinde, cùm nutritios Deus Scholarum Magiſtatus eſſe voluerit: laborantibus illi Scholis ſuccurrere meritò debent. ut enim vites & arbores, in tempeſtatibus, fulcris quibuſdam opus habent: ſic etiã Scholæ, eorum qui cum Magiſtratui ſunt flagitant ſubſidium. Eſt igitur illorum, ludis hiſce literariis quaſi adminiculo eſſe: ut nulla illis aura, vel paupertatis, vel diſcordiæ, vel etiam malitiæ, nocere poſſit. Et cum nervi ſint rerum gerendarum pecuniæ: (δεῖ γὰρ χρημάτων inquit Demoſthenes, καὶ ἄνευ τούτων οὐδέν ἐστι γενέσθαι τῶν δεόντων omninò pecuniis opus eſt, nec abſq; his adminiſtrari quicquam rectè poteſt) cùm multa ſunt præclarè utiliterq; à majoribus noſtris inſtituta: tùm nihil, mea quidem opinione, præclarius atq; utilius: quàm quod viros illi pietate & doctrina inſignes, non modò qui adultos in Eccleſia concionibus erudierent: verùmetiã in Scholis juventuti præeſſent, prudentia magna conquirere, ſtipendiiſq; non parvis alere voluerunt.

Viderunt enim homines prudentiſsimi: quamdiu abſq; liberorum poſteritate eſſe non poſsint: tamdiu liberorum ſibi magiſtros retinendos eſſe; atq; ita retinendos: ut ne quid rerum illis neceſſariarum deſit: quò ſuo vitæ genere contenti: non ad alias, ubi plures utilitates ſunt, rationes vitæ deflectant. Retinendum igitur hoc majorum inſtitutum eſt: nec ſolùm in iis retinendum Scholis, quas nos ipſi aperuimus: verùmetiam, quas à majoribus de manu quaſi in manum traditas accepimus. Nam quod M. ille Cato Cenſorius, vetus agricola monet: cùm filium ad diligentiam, in re familiari augenda excitat; non viri ſed mulieris, ejuſq; viduæ eſſe: aliquid de fortunis à parentibus relictis imminuere: inſignem autem & divinum appellat eum; qui in rationibus plus relinquat quod adjecerit, quàm quod acceperit. id latius omnino patere, & ad agricolationem quoq; Scholaſticam pertinere arbitror.

Videmus, Auditores, hæredes bonos, pluris arbuſculas ſœpe pauculas, à parentibus ſibi relictas, quam ædes magnificè ſplendideq; exſtructas facere. Xerxen quoq; Perſarum Regem potentiſsimum, arborem quandam ob pulchritudinem torquibus aureis & armillis ornaſ-

ornasse; custodem insuper eidem nobilem addidisse, historicorum omnium antiquissimus Herodotus, prodidit. At, quænam quærat aliquis erat arbor ista? Platanus, Auditores, erat procera, patulisq; ramis diffusa, sed infrugifera. Et nos hortos hosce Scholasticos à majoribus nostris plantatos, rebus ornare necessariis dubitabimus: qui ipsi ornamenta sunt Reipublicæ: quòd in iis non una, sed plurimæ nascuntur arbores: quæ non forma modò sunt aspectuq; jucundæ: sed fructus quoq; ex sese & jucundissimos & utilissimos proferunt? Cyrus quidem minor, ut est apud Ciceronem, in eo quem de Senectute scripsit dialogo: cùm Lysandro Lacedæmonio, agrum quendam conseptum, diligenterq; consitum ostendisset: isq; admirans & proceritates arborum, & directos in quincuncem ordines dixisset: mirari se non modò diligentiam: sed etiam solertiam ejus, à quo essent illa dimensa & descripta; exsiliens gaudio respondisse fertur: Ego ista sum dimensus: mei sunt ordines: mea descriptio. Sed non minori credo cumulatus gaudio fuisset: si gloriari Cyrus potuisset: parentum suorum manu arbores istas satas fuisse: quas non deteriores, sed meliores ad posteros propagare conetur. Itaq; si id agricolæ facere boni solent:

lent: ut non modò quas ipsi plantarunt arbores: aut in quas stirpes inseruerunt: verùm etiam quas à parentibus suis acceperunt: majori sæpe studio educent posteris suis: quantò magis magistratibus bonis faciendum est: ut non modò quas ipsi plantarunt Scholas, sed etiam quas à majoribus plantatas inveniunt, conservent: ut in iis novæ semper serantur plantulæ: quæ alteri seculo, ut ille ait, prosint: & gratissimam memoriam atque vberrimos fructus relinquant suis possessoribus. Præsertim, cùm voluptatem id & gloriam non minorem, quàm illud alterum pariat. ut enim non minus nobis jucundi esse solent dies illi: quibus conservamur, quam quibus nascimur: ita non minor laus iis debetur: qui præclarè institutas, ab aliis Scholas, à ruina atque interitu vindicant: quàm illis ipsis, qui authores harum primi exstiterunt.

Verùm his missis ad nos porrò venio, collegæ optatissimi: qui custodes quasi & cultores horti hujus Scholastici ponimur. Quid igitur nobis faciendum est: si sartas, quod ajunt, tectas Scholas esse nostras velimus? ulysses ille apud Homerum, cùm errores suos commemorat, inter alia Cyclopum

pum in terram devenisse se ait : ubi nec solum aratro proscindere, nec cylindro æquare, nec vites putare necesse habeant : propterea quod ἄσπαρτα καὶ ἀνήροτα πάντα φύονται, hoc est, vt Horatius noster extulit elegantissimè:

Reddit ibi Cererem tellus inarata quotannis,
Et imputata floret vsq; vinea.

At non ea Scholarum conditio est, collegæ optatissimi : sed cultura hic est opus: & cultura opus est diligenti : & majori opus est cultura : quàm ulla in hortis agrisve ullis, institui aut possit aut soleat. Habemus enim in Scholis, quæ seramus, collegæ optatissimi, habemus, quæ plantemus: habemus quæ rigemus : habemus quæ putemus: alia habemus multa: quæ sine labore magno, sudore multo, curis ingentibus suscipere perficereque nequimus. Quippe accipimus à parentibus adolescentulos, prope infantes pueros: quasi novellas radices, nullius adhuc manu mansuefactas : rudes, non solùm à doctrina, verùm etiam à majoribus : ut & disciplinam virtutum à nobis primam accipiant : & doctrinam artium atq; disciplinarum adipiscantur.

Horum nos vitiis plurimis atq; maximis, quæ brevitatis nunc causa silentio lubens involvo, si mederi cupimus: ut mederi certè debemus: si modò horti hujus literarii cultores boni, solertes, fideles esse volumus: quot, obsecro, affligi curis, quas devorare molestias, quantos exantlare labores cogemur? Quorum tamen ne nos aut pigeat aut pudeat, publica persuadere utilitas debet: cujus inprimis viros bonos studiosos esse oporret. Moveat nos illud & viri & Oratoris optimi: *Nihil præclarius aut præstantius ex omnibus rebus humanis: quam de Republica & societate civili benè mereri.* At verò, munus Reip. afferre majus meliusve possumus: quàm si docemus juventutem atq; erudimus: his præsertim moribus atq; temporibus: quibus ita prolapsa est: ut omnium opibus refrenanda atq; coërcenda sit? Moveat illud Prophetæ: *qui docti fuerint, quasi splendor firmamenti fulgebunt: & quid ad justiciam erudierunt multos: quasi stellæ, in æternitate perpetuas.* Moveat illud Servatoris nostri: *Qui, quicquid minimo ex his parvulis factum sit, sibi factum affirmat.* Et sanè si Scholarum dignitas est, utilitasq; tanta: ut nemo, nisi in iis politus probè excultusq; fuerit, aut semetipso rectè uti: aut Reipub. atq; adeo aliis omnibus commodare hominibus possit:

ſit: quis non eas cura magna, ſumptibus non parvis, laboribus licet infinitis, non modò conſtituendas, verùmetiam conſervandas, augendas, amplificandas eſſe, exiſtimet?

Agite ergo Patres Ampliſsimi: voſq; quibus cura eſt Scholæ hujus demandata, Eccleſiæ miniſtri fideliſsimi: præceptores omni mihi obſervantia ſemper colendi: non vos mihi cohortandi eſtis, aut rogandi: ſed magis utriq; collaudandi: quod inſtitutum hoc laudatiſsimum à parentibus veſtris acceptum, ad liberos atq; nepotes veſtros, optimo animo, ſummo conſilio, ſingulari concordia propagare ſtudetis. Beneficium hoc, credite mihi, non modò non, qui nunc vivunt, deleri oblivione ſinent: verùmetiam grata ad celebrandum illud ſeſe convertet poſteritas. Pergite ſaltem ut facitis: & in id toti incumbite: ut illud præclarum Reipub. ornamentum, illud Eccleſiæ veſtræ firmamentum, illud ſanctiſsimum juventutis depoſitum, non violetur, labefactetur, amittatur: ſed & ſeveritate diſciplinæ, & dignitate doctrinæ, & religionis veræ ſanctitate, confirmetur, auggeatur, exornetur. Habuit Schola hæc veſtra, annis jam non paucis, & diſcipulos & præceptores, ingenio doctrina,

ctrina, prudentia ornatissimos. Ex quibus Ecclesiis vestris alii summa cum laude sunt præpositi: alii principum in aulis cum laude versantur: alii ludo adhuc literario operam navant: alii exteris Scholis & Academiis industriam suam comprobant. Magna hæc laus est, Viri Clarissimi: & ita magna: ut haud sciam: an ulla major esse possit. Nam mihi Spartani illius placet sententia: qui muros ferreos esse debere dixit, non saxeos. Magis ista placet, regis sapientissimi: quàm portis asscriptam vestris video: *Turris fortissima nomen Domini*. Ego enim, non tàm armis, quàm prudentia, modestia, & pietate inprimis, Res defendi publicas posse existimo. Anne autem hæ omnes, quas dixi virtutes, è Scholis, tanquam ex fonte quodam publico, in Ecclesiam, in curiam, in domos privatas omnes derivantur? Trojam Poëtæ non prius expugnari potuisse fabulantur: quàm ex ea sublatum esset Palladium.

Proinde sic etiam vos statuite, viri Clarissimi: quamdiu sacrum hoc vestrum, Palladium, Scholam dico & Ecclesiam (non enim divellenda hæc duo sunt: quæ conjungi Deus voluit) in urbe vestra conservabitis: & in his ipsis, per synceram doctrinam & conspiran-

tem

tem docentium atq; diſcentium conſenſum, Chriſtum ducem retinebitis: tamdiu, & muros veſtros ſatis munitos, & ſalvam integramque fore Rempublicam.

Ad me quod attinet: cum ſingulari Dei providentia, tanta veſtra conſenſione, ad provinciam hanc honeſtiſsimam, & Rectoris in Schola veſtra gerendum munus delectus ſim: tantùm vobis quantùm facere poſsum, polliceor: debita me pietate & obſervantia ſemper vos proſecuturum: operam quoque daturum ſedulò: ne quis veſtrum, meam vel in Schola regenda diligentiam, vel provehendis liberorum veſtrorum commodis ſedulitatem, vel deniq; ſubeundis laboribus induſtriam poſsit deſiderare. Nam quod homini grato, adeoq; omni viro bono faciendum eſt: ut non ad otium ſed negotiũ natum ſe eſſe credat: ideoq; labores nullos fugiat: ſudores nullos extimeſcat. idem mihi in hac propoſitum eſſe provincia, ſtatuam. Itaque nulnullum tempus Patres demittam, neq; diurnum, neq; nocturnum: quin de Scholis noſtris, quod cogitandum ſit, cogitem: quod agendum agam: quod faciendum, id non modo non recuſem; ſed appetam etiam atq; depoſcam.

poſcam. *Nulla res*, ait ille apud Poëtam, *tàm eſt facilis, quin difficilis ſit: ſi invitus facias*. Ego verò tàm difficilem nullam eſſe ſtatuo, quin facilis fiat: ſi libenter facias, idq; ut in omni re alia, ſic in laboribus quoque Scholaſticis verum puto. Vidi ego præceptores meos ſenio propè confectos, non modò non fugere labores illos & moleſtias Scholaſticas: ſed etiam ſumma cum voluptate perferre. Dicere eoſdem audivi ſæpius: nunquam ſe ſuavius vivere, quàm in Schola cum pueris ſi vivant. Abſque his aliquando ſi futuri ſint, vitam ſibi prorſus acerbam fore. Quanquam inter me & illos iſtud intereſt: quod illi quibus rebus poterant iis ipſis ſine moleſtia munus ſuum adminiſtrabant; ingenio, doctrina, uſu rerum, & experientia. Ego verò quò minus his omnibus poſſum: eò magis ſubſidio mihi diligentiam comparare cogor: quæ tametſi quanta ſit, niſi tempus & ſpacium datum ſit, intelligi non poteſt: tamen Deo me benè juvante, conabor, enitar, perficiam: ut dignus omninò eo munere atq; officio videar: quod demandandum mihi, conſentientibus veſtris ſuffragiis, judicaſtis. Sed quid me conaturum aut perfecturum dixi? nos, nos collegæ perficiemus.

Nam

Nam, cùm unus vir nullus vir sit: & semper plus oculi, quam oculus, videant, vos ego collegæ plurimùm colendi appello: vos rogo & oro: ut vestra mihi adsitis opera: & diligentia atq; concordia vestra laborem nostrum sublevetis.

Etenim sic à majoribus accepimus: nullam neq; justiorem neq; graviorem necessitudinis causam reperiri posse: quam conjunctionem sortis, quàm officii, quàm publicam muneris societatem, quam quidem tanti olim viri fecerunt clarissimi: ut privatas ob eam simultates deponere non dubitarint. Laude enim dignissima vox illa est Themistoclis, Atheniensium Imperatoris præstantissimi: qui, cùm bellum contra Persas, cum Aristide summò adversario gerere deberet; data dextera, Inimicitias, inquit, hîc deponimus, communemq; rem agimus: donec bellum adversus Persam confecerimus. Et nobis belligerandum est, collegæ optatissimi: restant bella; horrida bella. Non enim est, non est nobis certamen, cum scelerato homine atque nefario: sed cum immani tetraq; belua, cum barbarie nobis pugnandum est: quæ sermonis latini puritatem, veritatem, elegantiam, in adolescentibus nostris corrum-

pit: & efflorescere nunquam permittit. Hæc quoniam ope operaque & vestra & antecessorum vestrorum, in foveam incidit, teneatur, prematur, urgeatur, obruatur: ut hac oppressa, tandem aliquando efficere aliquid possimus: quod & nobis honori, & adolescentibus nostris utilitati: & Reipub. emolumento esse possit maximo. Omnes olim civitates doctrinæ præstantia Atheniensium civitas superabat. Disciplinæ contra laudem Massilia semper obtinebat. Nos igitur, si vel doctrinæ gloria Athenis pares esse non poterimus: vel disciplinæ severitate æquare Massiliam: utramque tamen, quantum possumus, æmulari studeamus. Et tametsi in artibus nos humilioribus consistamus: viam tamen adolescentibus ad altiora ostendamus. Certi sunt enim gradus eorum, quæ præclara sunt, & laudabilia: iisque ad summa contendendum est: tametsi pervenire fortassis ad ea non liceat.

Nam & à magnis atque excellentibus vinci, aliqua in parte felicitatis poni solet: & in secundis tertiisque consistere præclarum est iis: primas qui sequuntur. Quamobrem capita saltem, collegæ, jungamus: eorumque, de quibus dixi, vestigiis insistamus: idem ve-

limus

limus: idem sequamur: idem consectemur. Et quod ille apud Comicum in re mala ait: id nos in bona faciamus: nimirùm mutuas tradamus operas: ut si singula assequi non possumus perfectè: mediocriter tamen assequamur singuli singula. ut ita quod singuli non habemus, universi possideamus. Hoc si fecerimus, animadvertetis collegæ optatissimi: & paucis mensibus, imò hebdomadis paucis animadvertetis: quantos & nos ipsi & discipuli nostri in studiis queant progressus facere: si ita studia nostra communicabimus: ita labores distribuemus: ita horarum spacia distinguemus: ut omnia via & ratione modoq; bono perficiamus.

Quod ut fiat, Deum ego immortalem, unà cùm Filio & Spiritu S. supplex precor: ut quoniam in extrema hac effœtaq; mundi senecta, hortum sibi inter nos literarium condidit: eiq; patronos, prudentissimum hujus urbis Magistratum, & sanctissimum Verbi sui Ministerium addidit: eundem etiam in posterum propter nominis sui gloriam defendat, tueatur, excolat: mala omnia, quæ nubeculæ instar paulatim ascendere, tempestatesq; minari graves videntur, misericordiæ suæ radiis

dispellat: & à tenellis hortuli nostri germinibus clementer avertat. Adsit etiam nobis Spiritu sancto suo: ut quas nos communi opera, studio, labore, plantulas serimus: ipse riget, foveat, augeat: ut in hac ætate, cui nos præpositi sumus, efflorescant: maturescant in superioribus: fructus tandem edant uberrimos: in judicum & senatorum subselliis: in templorum suggestis: in Scholarum Cathedris: in principum regumq; cancellis: in omnibus denique Christianæ Reipub. locis.

DIXI.

LECTIONUM ET EXERCITATIONUM CLASSICARUM Deſignatio.

De Claſſe Sexta, ſeu infima.

Caput I.

GYmnaſium noſtrum totum, temporis cauſa, ſex in partes, quas Claſſes, aut Tribus appellare licet, diſtribuemus. Et in Sexta quidem Claſſe eos collocabimus: qui nec legere poſſunt ipſi: nec per ſe quidquam cognoſcere.

I. Tales igitur qui ſunt: literarum primum ſingularum formas, lectionem, pronunciationem, figuras ſcitê pingendi rationem addiſcent. Quod ut aſſequantur: ipſarum principio literarum formæ adoleſcentulis propo-

nentur: easq́ue quod fieri poteſt, amabili linguæ flexibilitate: & ſono non ruſtico, ſed urbano pronunciare ſtatim aſſueſcent. Qua in re vel inprimis, iſtud operam dabit præceptor: ne literæ exprimantur putidius: ne obſcurentur negligentius: ne verba exiliter exanimata exeant: ne inflata & anhelata gravius. Pertinaciter enim hærent, quæ deteriora ſunt: nec in bonum verti facilè poſſunt. Quare videndum: ut prima hæc ætatula maturè ad linguæ informationem dedatur. Nec aſſueſcat puer, nedum infans quidem eſt, pronunciationi: quàm dediſcere deinceps oporteat. Quod ſi qui linguæ quodam laborent vitio: ut omnes nondum efferre literas poſsint: ii placidis verbis corrigendi: præmiolis quoq́ue & collaudationibus, ſi rectè pronuncient, excitandi ſunt & confirmandi.

II. Literis cognitis ad nominum ſtatim & verborum inflexiones pueri deducentur. Ad has enim cognoſcen-

das,

das, quàm ad alia intelligenda, promtiorem naturam habent. Quod verò unicuiq; aptum est: quodq; facilimè discit & percipit: ab eo, ex Aristotelis nostri sententia, principium in erudiendo est ducendum. Quamobrem libellum quendam loco Donati, quem vocant, in quo Declinationum, comparationum, coniugationum Paradigmata nuda eaq; generalissima contineantur, primùm legent: dein memoriæ eundem infigent. Vnde duo pueris accedent commoda. Primùm enim dum idem vocabulum casibus & personis commutant: dum primas syllabas retinent, postremas tantùm variant: nullo cum fastidio legendi facultatem consequentur. Deinde memoriæ mandabunt id: quod in superiori classe scire necessarium est: & sine quo cætera, quæ addiscentur, consistere nequeunt. Locum igitur hîc Quintiliani præceptum habeat: *Nomina declinare & verba inprimis pueri sciant. Neq; enim aliter*

pervenire ad intellectum sequentium possunt. Quod admonere supervacuum erat: nisi ambitiosa festinatione, pleriq; à posterioribus inciperent: & dum ostentare discipulos circa speciosiora malunt, compendio morarentur.

III. usus paradigmatum, quæ didicerunt, in vocabulis notis & sententiolis quibusdam facilioribus: atq; brevioribus commonstrabitur. Nam vocabula pueris proponentur quotidiè, earum maximè rerum: quæ in quotidiano usu versantur: & quotidiè hominum sensibus obversantur: ut quæ sunt in culina: quæ ad cœnam aut prandia adferuntur: quæ in hortis nascuntur: quæ in Scholis & Bibliothecis usurpantur. Qua quidem in re modus hic servabitur: ut minoribus singulis singula demandentur vocabula: majoribus singulis bina, non eadem, sed diversa: sub eodem tamen rerum genere posita. Id enim incredibile est: quàm & intelligentiam illustret: & memoriam

am puerorum stabiliat. Quin & hæc modi hujus erit utilitas: ut non unum quisque, sed multa singulis diebus discere queat vocabula: atque ita non oneretur: sed tamen locupletetur. Etenim si uno eodemque die, in una curia, unus puer sciat, verbi gratia, Quid sit liber: alter quid penna: tertius quid atramentum: & sic deinceps: Hac ratione retenta, paucorum mensium assiduitate, discipuli magnum quæstum facient: & vocabulorum copiam magnam acquirent: non modò eorum, quæ ipsi didicerunt, verùm etiam, quæ reddi ab aliis audiverunt. Accedit huc: quod cùm suum scire vocabulum necessarium sit, alterius honorarium: Si de iis quæ aliis commissa sunt, interrogatus puer respondeat: incitari laude ad majora potest: ut ita & ipse præceptoris præconium tanquam præmium quoddam industriæ suæ mereatur: & reliqui diligentia unius ad sedulitatem majorem excitentur.

Sed usitata hæc sint vocabula oportet, non antiquata: nec longa, sed brevia & facilia: quæ vocabulo Germanico uno exprimi poßsint: inprimis verò latina, non barbara. Etsi enim pueri, quid latinum sit aut barbarum, judicare nondum possunt: tamen ut nutrices bonæ, in sua quæque lingua, cum lallare infantes docent, non barbaris sed puris, si possunt, & usitatis verbis utuntur: ita puer in lingua Romana, ex præceptoris ore, tanquam nutricis, eorum accipiat sonum verborum: quæ usitata sunt & eo usurpata seculo: quo maximè florebat Romæ eloquentia: hoc est: quæ ex Ciceronis potius & Terentii myrotheciis, quàm Sophistarum lacunis & barbarorum Scholis profecta. Tenacißsimi enim sumus natura, ut Fabius inquit, eorum quæ rudibus annis percepimus: ut sapor quo nova induas durat: nec lanarum colores, quibus simplex ille candor mutatus est, elui possunt.

Ad sententias quod attinet, eligendæ sunt eæ: quæ ad utilitatem aliquam vitæ, & ad mores, atq; disciplinam pertinent: quæq; vel singulis membris comprehensæ sunt, qualis est illa: Sapientiæ initium timor Domini: vel quæ binis absolvuntur membris, ut: Amaræ quidem studiorum radices sunt: fructus verò dulcissimi. Et in his opera danda: ut, quod nos in iis quæ adduximus, conati sumus, Inflexionum, si fieri potest, ordo servetur.

Id enim memoriæ pueri conferet maximè. Longiores verò ambitus superioribus sunt classibus relinquendi. Cùm enim scientia in hac ætatula exercitatione quotidiana & continenti, non artis demonstratione comparanda sit: omnis in hoc principio vitanda est obscuritas: omnis verborum prolixitas.

IIII. Verùm ne rudes omnino earum rerum, quæ in superiori tribu tradentur, existant; legere hic quoq; Grammaticæ

maticæ Philippi præcepta non omnia, ſed faciliora incipient: ut præcognita quodam modo habeant: quæ memoria tenere in Quinta claſſe cogentur.

Inſtitutionem præterea Chriſtianæ religionis addiſcent. Sed ſatis de principio erit: Si ejus, quod domi â parentibus didicerunt, in Scholis non obliviſcantur. Poſtea quod deſit, id & privatim à pœdagogis, & in Scholis à Præceptore iis addi horis, poterit: quæ recitationi huic ſunt conſtitutæ.

Nam & tabulas legis ambas, & Symbolum quod vocant Apoſtolicum, & cæteras Catecheticæ doctrinæ partes, abſq; explicatione addita, minores tenebunt. Qui verò majoris profectus ſunt: explicationem D. Lutheri recitationi ſuæ ſubjungent. Quod ſi patria facere lingua poſſunt: non opus eſt Latina puerilem adhuc onerare, induſtriam: cum ſat precetur benè: qui materna lingua benè ſatis precatur.

V. Commune hoc illis cum cæte-

ris claſsibus erit: ut recitationibus inter ſe hebdomadis ſingulis certent: iiſq; de rebus diſſerant: quas Septimana tota audiverunt: & à præceptoribus didicerunt.

VII. Deniq; ſcribendo ſeſe, & literis tàm latinis quàm Germanicis pingendis, exercebunt: & ſcripta bis de die præceptori exhibebunt: qui vitia in illis præcipua corriget. Verſus verò, qui ad imitationem ſcribendi proponentur, non otioſas velim ſententias habeant: ſed honeſtum aliquid monentes. Proſequitur enim hæc memoria, ut Quintiliani verbis rurſus utamur, inſenectutem: & impreſſa animo rudi uſq; ad mores proficiet. Libellos autem ad hanc rem binos habebunt ſinguli: unum, qui præceptoris archetypa: alterum, qui illorum ad præceptoris exemplar conformata antitypa contineat. His tertium addi volumen poterit: in quo formas iuflectendi notabunt: quas ad imitationem paradigmatum in libello,

lo, de quo suprà dixi, contentorum ipsi composuerunt.

Vt ergò rem pauciora in capita conferamus: Primus labor in legendo sit: alter in inflectendo: tertius in congerendis vocabulis & sententijs: quartus in scribendo: quintus in Catechismo ediscendo: postemus in συζητήσεσιν & colloquijs. Horum omnium thesaurus est memoria: quæ vel maximè in hoc ordine postulatur. Nam ejuscemodi hîc præcepta sunt, quæ traduntur: ut omnia teneri memoria eáq; perpetua debeant.

Quamobrem duæ hic inprimis præceptoris virtutes requiruntur: Diligentia & prudentia. Diligentiæ est: nullum diem intermittere, qua non vel hæc tradat, vel repetat: & quotidiè secundùm Apellis præceptum lineas ducat. Prudentiæ est, non plus properare, quàm puerorum vires patiantur: nec plus ediscendum injungere, quàm recordandi vis sustinere poßit:

crebrò

crebrò verò, quæ tradita sunt, ad memoriam pueris revocare: præsertim difficiliora. Id quod optimè interrogando fiet: cujus duplex institui ratio poterit: Vna, si præceptor ipse interroget, voce clara, ex loco aliquantò remotiori: & puer contenta voce respondeat: ut ab omnibus etiam extremis exaudiri possit. Altera, si pueri ipsi sese interrogent: & sicubi erratum est, seipsos invicem emendent. Ita fiet, ut velut in Musica simul & canunt, & audiunt omnes: ita hîc omnes pueri, aut interrogent, & respondeant: aut simul audiant quæ interrogentur & respondeantur. His igitur jactis fundamentis, ad sequentem classem prima studiorum progreßio primaq; industriæ exercitatio fiet: sed priusquam hæc, de quibus diximus, præstare pueri poterunt: in altiorem transferendi classem non sunt. Sat enim citò fit: quòd sat fit benè, & si usquam alibi, hîc certè noxiæ Dædali sunt alæ.

De Classe Quinta

Caput II.

POsteaquam his, de quibus locuti sumus, exercitationibus educatus in Sexta puer fuerit, ad vicinam progredi classem poterit: in qua plura, quàm in infima illa, cognoscet.

I. Primùm autem, & in hac, & in cæteris curiis omnibus, præceptum esto: ut ante omnia in memoriam pueris revocentur ea, quæ in proxima classe didicerunt: operaq; detur, ut nihil horum oblivioni tradant. Videndum etiam: ut non modò res partæ retineantur & conserventur: sed augeantur etiam & amplificentur. Quod ut fiat, nihil hîc prorsus immutetur: eadem præcepta, iidem libri, idem interrogandi modus retineatur.

II. Sed ad Etymologiæ præcepta secundo loco quod attinet: majores hîc quàm in inferiori curia progressus fiant.

fiant. Quamobrem quæ legere Grammaticæ præcepta in Sexta didicerunt: ea hîc memoriæ mandent: ad inflectendi nomina & verba rationem, reliquas orationis partes adiiciant: & singulis partibus suas definitiones, & partitiones, & accidentia attribuant: declinationes nominum discernant: genera distinguant: sed regulis saltem, non autem exceptionibus. Ita fiet: ut præceptor brevi temporis intervallo, absq; fastidio, Grammaticam pueros doceat. Quod assequetur: si necessaria deligat: supervacanea reiiciat: obscuritatem fugiat: perspicuitatem adhibeat.

III. Porrò, ne usus desit, & præceptor exempla habeat: quibus definitiones & partitiones & regulas suas explicet: scriptores præceptis, addendi sunt, quos inter nemo, doctissimorum hominum judicio, Cicerone melior esse potest: primum propter copiam: dein puritatem sermonis latini: tùm, quod exemplum hîc esse potest componendæ

orationis optimum. Cujus rei progymnasmata quædam hac in classe fieri utile est: ut postea indicabimus. Elegit ad hanc rem pro Schola quondam Argentinensi libros tres, ex omnibus Epistolarum voluminibus, Iohannes Sturmius, præceptor noster: quem honoris causa nomino: quemq; tanquam optimum hujus rei Magistrum in multis, me sequi non dissimulo: in quibus, non quid doctissimum sit, spectavit: sed quæ maximè idonea huic ætati essent, congessit. Quos ille libros tanti facit: ut dubitet an quicquam sit quod utilius à principio proponi possit. Ex his, itaq; librum primum præceptor in hac curia interpretabitur. Atq; ita properabit: ut necessaria non prætereat: ita commorabitur: ut nihil nisi in hac classe necessarium exerceat. Inprimis verò laborabit: ut & promptè quæ exposita fuerunt repetere: & ad sua artis Grammaticæ loca unumquodq; verbũ pueri queant reducere. Neq; tamen exactè

requi-

requiret omnia. Sed quædam superiori proximæ classi relinquet: si aliquid difficultatis habeant: quam hæc curia ferre non possit. Omnia enim uno tempore, & absq; ordine, vel docere, vel discere velle, adolescentum summa est pernicies. Ciceroni ejusdem Ioannis Sturmii Neanisci copulari rectè poterunt: cùm ob easdem causas: tùm verò maximè, quod verba continent & phrases earum rerum: quæ oculis obviæ sunt quotidie. Catonis quoq; seu Ausonii, ut putantur, disticha non sunt negligenda: non quidem ob verba & phrases: quas meliores ex Cicerone habere possumus: verùm ob præcepta quæ continent morum utilissima. His quæ desunt, ex Ovidio, Catullo, Tibullo, Propertio sunt addenda: sed cum judicio seligenda: ut prætereantur impudica & difficilia: eligantur pudica & facilia. Quin nec nostri prorsus seculi poetæ sunt contemnendi: ea tamen cautione adhibita: ne quid in pueri au-

res atq; animum intret: quod non ſit pi-
um: quod non latinum: quod non ele-
gans: quod non liberale. Verùm & hæc
& ipſum Ciceronẽ memoriter recitare
poſſe perutile eſt. Ita tamen ut ſuble-
vetur memoria pueri, præceptoris pru-
dentia: neq; prius fatigetur, quàm res
benè interpretando & repetendo co-
gnita ſit: & ad intelligentiam ſæpius re-
vocata.

IIII. Quartò: Quoniam fundamen-
ta in hac claſſe latini ſermonis poni vo-
lumus: non ſolùm quid ſingula ver-
ba ſignificent, pueri cognoſcant: ſed &
conjuncta quam habeant poteſtatem
conſiderent. Verbi gratia, in inferiori
claſſe quid domus, quid lectus, quid æ-
dificare, quid ſternere ſit didicerunt.
Hîc verò quid ædificare domum, quid
ſternere lectum ſit, intelligant. In infe-
riori Claſſe, quid anguiculi, quid ana-
ticulæ, quid merulæ, quid veſpæ ſint
cognoverunt: in hac claſſe, ſerpere an-
guiculos: nare anaticulas: evolare me-
rulas:

rulas: aculeis uti vespas cognoscant: & ipsi brevibus loqui sententiis incipiant, postulando, mandando, interrogando: tametsi cur ita loquendum sit, nondum sciant. Neq; enim putandum est: difficiles hos conatus esse: priusquam construendæ orationis rationem, hoc est, Syntaxin didicerint: cum patrium sermonem infantulos prius usurpare videamus: quam didicisse se eum sentiant. Et olim Romani pueri & Græci, prius loqui à parentibus, nutricibus, æqualibus, discebant: quam ex Grammaticis, quamobrem ita loquendum esset, ut loquebantur, didiscent.

V. Quintò. Et disputationes, de quibus diximus, hic retinebuntur: & vocabulorum recitationes: & ex Catechismo, quæ in Sexta curia Germanicè pronunciarunt: de iis latinè hic respondebunt: idq; memoriter, remoto libro: non modò sententiis, sed verbis

quoq; retentis: ne libertas hæc puerum delectet: eáq; in superioribus uti ordinibus cogitet.
VI. Porrò cùm nemo sit: qui non Camænas potius amænas, & Musas canentes, quàm tacentes amet: in Musicis omnes exercebuntur. Etsi enim vel viro digna hujus artis est & cognitio & usus: tamen nisi à pueris condiscatur: & vox ipsa, tanquam anima hujus artis, non excolitur: & à grandioribus serò cognoscitur.
VII. Postremò, ubi confirmati nonnihil hac in classe fuerint: analyses scribent. eorum tamen saltem præceptorum: quæ didicerunt. Nam styli exercitatio ab hac ætate, nondum postulari posse videtur: præsertim cùm primùm in hanc transferantur curiam. Officium facient: si loquendi formulas, generibus, casibus, modis, temporibus, &c. commutare posśint: & quotidianæ consuetudini accommodare. Attentari tamen posterioribus mensibus stylus

potest: cum in altiorem transcendere classem cupiunt: idq; propterea; ne rudes, ut antè dixi, earum sint rerum, quæ in superiori tribu tradentur. Itaq; rationem construendæ orationis in posteriores menses præceptor differet: & regulas saltem breviores, uno alteróve exemplo addito, eoq; non nimis longo sed brevi, claro, aperto, tradet. Atq; ita puer, propositus sermone quotidiano sententias, formis commutare latinis assuescet. Sed in verbis hoc tantùm & sententiis fiet brevioribus. Verbi gratia: Proponat sententiam præceptor: Deum cole. Hîc puer aliud nomen vel verbum eodem casu eodemve modo substituat: atq; ita τὸ ὅτι discat: tametsi τὸ διότι in omnibus nesciat. Verùm non satis sit, Verba & sententiarum formas voce indicare præceptorem: in tabula scribat: vel interrogando, experiatur: quantum possit puer: priusquam calamum eum in manus sumere jubeat. Eadem enim verè ratio

in stylo est, quæ in Musica. Vt igitur cantare discipulus non potest: nisi præceptoris prius præcantatione adjuvetur. Sic scribere puer nunquam rectè discet: nisi præceptor & voce & scriptione præeat: non secus ac nutrices: quæ, ne nocere infantis ventriculo cibus posit, eundem præmasticant. Facilitatem quoq; styli adjuvabit: si diligenter præceptor consideret: quæ puer in primis illis quasi infantiæ cunabulis, in curia Sexta didicerit: & quæ inde nomina & verba secum attulerit. Adhæc enim accommodare sententias emolumentum magnum & facultatem & facilitatem adferet. Neq; hîc properandum nimis est: sed lentè festinandum. Quod si fiet: & in curiis inferioribus firma posita fundamenta fuerint: facilius reliquum opus exædificabitur.

De Classe Quarta.

Caput III.

IN hac Classe primùm ea, quæ in Quinta dedicerunt curia pueri repetent: & pleniora Etymologiæ præcepta cognoscent, hoc est, exceptiones regulis addent. Sed easdem definitiones & partitiones, ne verbis quidem, taceo sententiis immutatas retinebunt. Orationis quoq; latinæ consecutionem, quam Syntaxin nominant, plenius addiscent: ita tamen: ne figuras Grammaticorum omnes scrutentur: sed regulas saltem faciliores tribus quatorve exemplis, iisq; non nimis longis, sed claris & apertis explicatas habeant. Ad quorum imitationem exemplorũ præceptor similia finget: aut ipsos fingere pueros assuefaciet. Parte aliqua Syntaxeos finita, utile erit, in hac classe uno epistolio exempla regularum omnium,

quas didicerunt, complecti. Etsi enim authores, qui proponuntur: omnium quidem regularum exempla suppeditant: tamen docilitati conferet: in una pagella varietatem omnium intueri. Quod ut intelligatur, exemplum addere tale placuit: Planè vir Optimus est Philotimus, sororis tuæ filius: civium suorum longè doctissimus: & quamvis fratrum minor, paterni tamen instituti magis memor: disciplinæ capax: ingenio abundans, integer vitæ scelerisq; purus. Et quid multa? in omnibus patri similis: nisi quod eo & doctior videtur & gratiosior. Nam & artibus & honore clarus est: longeq; ab his alius: qui cùm opus commendatione habent, tùm se commendatione putant esse dignissimos: cum ingenio quidem magni: arte verò rudes existunt. Quo in exemplo regulas de Nominum constructione traditas penè omnes, & eo ferè, quo in Syntaxi Philippi Melanthonis ponuntur ordine, complecti conati

nati

nati sumus. Idem in verborum fieri Syntaxi potest: uti in una atque altera periodo, præcipuarum rdgularum exempla ob oculos pueris proponantur. Quod si fiat: non est dubium: quin facilè hac in classe puer consequatur: ut & orationis latinæ atque dilucidæ præcepta teneat: & ipse vim aliquam faciendi similia ad superiorem secum classem adferat: si ingenium studiumque non desit: & si rectè hac ratione instituatur.

II. Secundò. Præceptorum memoria & usus, renovatione eorum, quæ in inferioribus cognouerunt ordinibus, confirmabitur: & resolutione quotidiana Bucolicorum Virgilii, & diebus profestis, Evangelii explicatione augebitur. Epistolas quoque Ioannis Sturmii selectas & ejusdem Chrysogonum retinere hac in curia placet: quo puer habeat, quod in Epistolis conficiendis imitetur: unde stylus sumere solet initium. Horum vero omnium tradendorum communis hæc esse ratio potest: ut singu-

ſingulis vel periodi ſingulæ longiores, vel breviores binæ ſingulis ad verbum interpretandæ committantur. Sed iterandà iſta crebrò ſunt : & perſonæ cum rebus, quæ ſingulis commiſſæ, commutandæ: ut ſinguli pro univerſis reſpondiſſe: univerſi verò eadem cognouiſſe omnia videantur. Terentii præterea Comœdiæ explicari non inutiliter hac in claſſe poterunt: ob genus orationis, quod continent familiare & quotidianum. Verùm non diu immorari præceptorem velim: ſed ad verbum ſaltem interpretari. Age verò eaſdem & memoriter recitari à pueris velim, præſertim iis: qui non primùm acceſſerunt: ſed menſes aliquot in hac claſſe, conſumpſerunt. Quam quidem facultatem aſſequentur facilè: ſi decuriis binis aut ternis ſingulæ conjungantur fabulæ. Cùm verò earum perſonarum, quæ pauca loquuntur, facilis ſit ratio: plus verò laboris, qui multa loquuntur, habeant: & hujus rei inveniri poteſt

test remedium: Si quæ ab uno agenda sunt, binis, ternis, aut quaternis etiam dividantur: ut in pluribus quidem fabula inchoëtur: in omnibus tamen absolvatur. Qua ratione fiet: ut paucis mensibus una aliqua fabula à multis addisci & recitari posit: absq; puerorum labore & fastidio. Quæ enim obscuritatem & difficultatem, cùm privatim cognoscuntur, habent: ea vel actione vel consuetudine illustrantur: Vel præceptoris interpretatione & puerorum collocutione atq; æmulatione sublevantur.

III. Tertiò. Catechesin latinam & Germanicã repetent: & quæ in Quinta nondum cognoverunt curia, addent. Ex institutione quoq; Græca tantùm secũ ad tertiã classem adferent: ut literas nominare posint & legere. Quas præceptor illis non solùm voce verumetiam scriptura in tabula ob oculos ponet.

IIII. Quartò. ut diligentiores, sponte jam currentes calcari urgeantur: se-

niores

gniores ad currendum excitentur: Disputatiunculæ quavis septimana semel instituentur: Quibus eorum, quæ vel in præceptis didicerunt, vel authoribus cognoverunt, recitationibus inter se contendant. Sed disputationes illas, non temerè inter diversarum decuriarum, minus inter diversarum clasium discipulos fieri velim: sed inter eos tantum, qui ejusdem sunt ordinis & decuriæ: Quo & confusio vitetur: & æmulatio fiat ardentior. Et, cùm sine præmio ingrata sit Victoria: Superior quidem, si victus fuerit, jacturam loci faciet: Ita tamen, ut postliminii jure agere, novumq; excutere possessorem possit. Inferior autem, etsi succubuerit: conatu tamen laudabili ad altiora se aspirare ostendit. Itaq; tametsi quod affectavit, non impetravit: magnis tamen excidit ausis.

V. Quintò. Analyses scribent, non modò eorum, quæ in Etymologia, verumetiam, quæ in Syntaxi percepe-

runt:

runt: idq; in septimana non semel, sed sæpius, si fieri potest: Ita tamen, ne quid molestiæ existat aut fastidii. Sed & stylus in manus pueris dabitur: Qui quoniam molestiæ plenus esse solet: Magistrorum industria difficultas omnis sublevabitur.

Sit igitur hoc primum præceptoris officium, ut maturè argumenta proponat: quo quotidiè pueri scribant aliquid: nec omnia in unum tempus differant. Dein patrio & quotidiano sermone proponat: ut non quod inveniant, sed quod interpretentur solum habeant. Tùm argumenta rei notæ sint & apertæ: & vel ex iis, quæ heri aut nudiustertius cognoverunt, petita: vel iis, quæ in classibus audiverunt inferioribus, revocata. Inde enim repetenda nomina, verba, formulæ: ut absq; fastidio pueri scribant: &, unde capienda sint vocabula, & sententiarum formæ cognoscant. Nihil enim ineptum magis est: quam necessaria, quia nota

sint

ſint & quotidiana, reiicere: exercitii verò cauſa proponere ea: quæ cùm à puerorum intelligentia, tùm uſu, longè ſunt remota. Sed & breves ſint ὑποθέσεις illæ, non longæ oportet: & periodi vel inciſim, vel membratim principiò inſtitutæ: vel binis membris vinctæ, vel etiam ternis: ad ſummum quaternis membris incluſæ. Ambitus enim illi verborum prolixi: quos ne intelligentia quidem aſſequi poſſunt pueri, vitādi omninò ſunt: & è Scholis eiiciendi. Porrò ſi quæ rerum adhibuit vocabula præceptor, quæ ignorant pueri, ea nominet: & cum verbo conjungat & loquendi formulam efficiat: ne ipſi pueri, dum quod patrio ſermone propoſitum eſt, latina interpretari lingua nequeunt: & verba, & formulas quærere peregrinas cogentur. Id enim puritatem linguæ corrumpit: ut Perſarum Gazas, Gallorum brachas, Græcorum phalangas, & id genus alia adferant: atq; ita periodum ex variis conſutam

linguis

linguis quasi pileum quendam Iaco-
bæum conficiant. Quod ut evitetur,
ὑπόθεσιν à se compositam, si opus erit,
semel atq; iterùm Magister prælegat:
ut puer manu quidem utatur sua, &
stylo suo: sed Magistri tamen voce ad-
juvetur.

De Classe Tertia.

Caput IV.

HActenus ea classium à nobis insti-
tuta ratio fuit: ut, quod inceptũ in
nferioribus, in superioribus continue-
tur & perficiatur: noviq; semper ali-
quid submittatur. Quod enim apes fa-
cere videmus: ut examina sua, cùm tem-
pus est, in novam quasi coloniam ejici-
ciant: idem Præceptoribus est facien-
dum: ut adultiores extrudant: eorumq;
in locum juniores, veluti novam quan-
dam sobolem, substituant: Ita tamen: ut
qui novas quærere sedes volunt, prio-

rum non obliviſcantur: ſed cibum ſe-
cum & materiam deferant: ut, cùm pri-
mùm in alvearium novum ingrediun-
tur, favos queant confingere: & ce-
ram conficere: qua ad coædificandum
aliquando ſapientiæ templum adju-
ventur.

I. Itaq; & in hac claſſe renovanda
ſubinde ſunt ea, quæ ante fuerunt per-
cepta: & addenda, quæ in inferiori or-
dine nondum fuerunt tradita: ut dif-
ficiliores Syntaxeos ſimplicis regulæ:
ut Syntaxis figurata: ut linguæ Græ-
cæ elementa, quæ præter inflexiones
nominum ſimplices, & Barytonorum
conjugationem, præcepta quædam fa-
ciliora contineant. Et cùm in his, tùm
in reliquis omnibus, eandem curam
præceptores adhibeant, facilitatis, per-
ſpicuitatis, puritatis, in docendo, inter-
rogando, exercendo: quam in inferio-
bus adhibere tribubus debent: & vide-
ant, ne eorum, quæ audiverunt, didice-
runt, egerunt, ſcripſerunt pueri, oblivi-
ſcantur.

II. Deinde Ciceronis Epistolæ retineantur, & Virgilii Bucolica, & Odæ Horatianæ aliquot, sed faciliores tantùm: in quibus obscuritatis nihil, acuminis tamen multùm appareat. Non enim omnia possunt, etiam quæ utilia sunt, explicari in Scholis. Itaq; necessaria & optima ex optimis authoribus sunt deligenda: cætera privatis aliquando studiis relinquenda. His comes accedat Terentius: quem patrio pueri sermone interpretentur: eumq; inter se ita distribuant: ut in Quarta faciendum classe dixi: quo non unum omnes meminisse necesse habeant: sed universi, quæ unius sint trimestris aut semestris pensa, sciant: & comœdiam totam voce clara recitent: ut alterum alter exaudiat: atq; ita mensibus ad summum sex, fabulam unam à præceptore benè intellectam domum reportent. Quod si hi non sufficiant: non inutile erit hoc in loco, ex Cicerone speciosos & illustres quosdam locos deligere; eosq; ad cognoscen-

gnoſcendum interpretari: ut ſunt Nar-
rationes Verrinæ aliquot: ut comme-
morationes quæ aliquam laudem aut
vituperationem aut ſingularem quen-
dam ordinem habent: ut quidam ſen-
tentiarum ambitus, qui ornatum ſum-
mum & figurarum non unum genus
habent: proptereaq; memoriæ man-
dantur utiliter.
III. Tertiò, ut in Græcis quoq; majores
progreſſus fiant, fabellæ Græcæ facilio-
res eligendæ erunt: quas legendo crebrò
pueri repetant: ut legere Græcè abſq;
ulla impeditione queant. Sed in his idẽ
ſervandum, quod in vocabulis obſer-
vandum diximus: ut non eædem ſem-
per omnibus, ſed ſingulis interdum ſin-
gulæ demandentur fabulæ. Quas cùm
legere didicerunt, deſcriptas præcepto-
ri adferent: ut & legendi rationem con-
firment: & pingendo ſeſe exerceant.
IIII. Quartò, Vocabula non ſingulis
ſingula binave proponuntur: ſed ſingu-
la ternis aut quaternis capita. Nam or-

dine vocabulorum onerare memoriam
puerorum necesse non erit. Satis sit, si
quod Germanicè præceptor interro-
gat, latinè efferre discipulus queat. Ve-
rùm difficiliores hîc, omittendæ voces
erunt: & superioribus clasſibus relin-
quendæ: eæq; tantùm eligendæ, quæ
huic & loco & ætati conveniunt. Tra-
denda hic quoq; Arithmeticæ Elemen-
ta sunt, sed faciliora: quæ una aliqua
hora Septimanæ facilè percipiuntur.

V. Quintò. Communes illis cum vi-
cina classe, de iis quæ audiverunt, συζητή-
σεις erunt: communis quoq; Catechismi
tàm latini, quàm Germanici recitatio.
Quem utrunq; cùm memoriæ probè
infixerint: tùm præcipuas Examinis
Philippi Melanthonis definitiones ad-
discent: ut & vocabula religionis no-
stræ propria paulatim intelligant: &
cùm hic quædam prædidicerint, mul-
titudine in superioribus non obruan-
tur.

VI. Sextò. Stylus hic non negliga-

tur, ſed confirmetur. Animadvertet igitur præceptor: quantum, priuſquam ad hunc progrederentur ordinem, præſtare pueri potuerint: Et eo in loco incipiet, ubi in inferiori claſſe exercere eos deſiit: eademq; ratione perget. Sed Hypotheſes hic Germanicæ longiores eſſe poterunt: Veruntamen non multis membris, minus multis periodis confectæ. Ideoq; opera dabitur: ut periodi refertæ ſint illis verbis potiſsimum quæ didicerunt: Et quæ in Ciceronis explicatione cognoverunt. Stylus verò ipſe Ciceronianus ſit, hoc eſt, ad imitationem Ciceronis inſtitutus: non ſolùm verbis, verumetiam ſententiis. Hac enim conſuetudine adoleſcens id conſequetur: ut ſimilis ſenſim cum eo facultas coaleſcat: & Ciceronianè ſcribat: Etſi de Cicerone ipſo non cogitet. Non ſecus atq; eos qui legendo ſe diu exercuerunt, legere rectè videmus, & ſyllabas nectere: tametſi præcepta illis in mentem non veniant. Et Poëtas artificio-

tificioſum carmen ſcribere: etiamſi de pedibus non ſint ſolliciti, cernimus: & muſicos ſuaviter, ſine ſingulorum modorum obſervatione, modulari ſæpè audimus. Sed hæc & citius, & facilius, & rectius fient omnia: ſi, ut ſuprà quoq; monuimus, præceptor compoſitionem ſuam prælegat: ut ita habenis præceptoris ſui artificioſè diſcipulus conſuefiat. Etſi enim exprimere hanc ſtatim non poterit: tamen ſibi non ſatisfaciet: niſi ſimilia, conficiat: & ut conficiat, enitetur: neq; deſinet, antequam ad eam perfectionem perveniſſe ſe putet: in qua præceptorem conſtitiſſe exiſtimet. Atq; hoc unum exercitii genus eſſe poteſt. Sed nec alterum inutile erit: Epiſtolam ſcilicet aliquam Ciceronis brevem, aut partem Epiſtolæ longiorem pueris proponere: quàm in patrium primò ſermonem convertant: converſam in latinum viciſſim transferant. Multas hæc ratio utilitates habet. Primùm enim cum voluptate quadam

conjuncta est: quod inventionis labore puerum sublevat: cujus facultas in hanc ætatem nondum cadit. Dein puritati conducit, atq; efficit: ut formulæ sententiarum, quibus Cicero usus est, paulatim nostræ fiant. Ex qua commoditate, tertia consequitur: quod ambitus à Cicerone, descripti intra septa compositionis concinnæ calamum retinent: & consuetudine scribendi acquiritur id: quod arte difficile esset præcipere. Quid quod hæc ratio ad studium & diligentiam pueros excitat: ubi quam propè ad Ciceronem accesserint: vel ab eodem absint procul, cognoscent. Nam aut iisdem utentur verbis, quibus Cicero usus est, si poterunt: aut melioribus, aut deterioribus. Si melioribus aut iisdem utentur: laudem & voluptatem consequentur maximam. Sin vincentur: utile erit ab eo vinci, qui doctiores illos efficere poterit. Accedit huc quod emendandi laborem exercitium ejusmodi adimit. Neq; enim

enim à Magistro, sed ab ipso Cicerone se erudiri sentient. Itaq; correctorem non requirent: cùm scribendi Magister adsit optimus & præstantissimus. Sed istud in Schola cùm præceptor adest, fieri fructuosum est: ne ignaviâ condiscipulo aliquo doctiore sumant: aut ex Cicerone describant: sed proprio, quod ajunt, Marte componant.

VII. Postremò, cum quidam ad lætitiam nascantur pueri, ingenii vi & impetu mentis plurimum valentes: ideoq; numerosum orationis genus naturæ quasi ductu sequantur: Poëtarum hîc ars non negligatur: & Syllabarum ostendantur longa, brevia, communia tempora: numerorum & pedum & carminum genera cognoscantur: & illorum omnium exempla pueris proponantur. At verò, dum Etymologiæ præcepta repetuntur, hæc quoq; coniungi ratio poterit. Nam neq; multis eam tradi necesse est: & si quid deerit, in superiori-

rioribus consummari poterit. Præceptis cognitis, & exemplis, ex Virgilio, Horatio, Ovidio illustratis: transponenda bonorum carminum verba sunt postremis mensibus: & Poëtarum versus in ordinem redigendi. Hoc enim modo & præceptorum usum adolescentes videbunt: & numerum Poëticum ab oratorio distinguent: & verba nova atq; phrases novas animadvertent: Quæ omnia facilitatem simul cum voluptate ad stylum, & scribendi industriam, in superiori secum tribu adferent.

De Classe Secunda.

Caput II.

HAnc classem adolescentes cùm ingrediuntur: ante omnia meminisse præceptor debet eorum quæ antè perceperint: neq; pati ut memoriam horum deponant. Quamobrem quæ didicerunt

cerunt in inferioribus ordinibus Grammaticæ præcepta, repetant: ut præcepta artis hujus nulla sint necessaria; quorum exemplis non abundent, & usum teneant. Dein, quæ à Magistro adduntur, ea addiscant: multa interpretentur: memoriter multa recitent: inprimis verò, quæ omnium putantur minima, hoc est, ipsa rerum vocabula non negligant. Hæc enim scire, magnam eruditionis partem esse, statuant.

II. Grammatica porrò græca eodem modo quo latina perficiatur; cujus primam institutionem ex classe tertia adferunt. Verùm non dictatis hic multis adolescentes onerentur: sed exemplis locupletentur. Exempla enim præceptorum intelligentiam aperiunt; & memoriam renovant: & utilitatem declarant: & fastidium tollunt: & ad studium, curã, diligentiam excitant. Quamobrem & Etylomologiæ hic præcepta græcæ absolvantur; & regulæ prætere-

rea Syntaxeos addantur. In quibus, quoniam multa sunt cum Latinis communia, facilis est & cognitio & memoria.

III. Quia verò hæc claßis robustioris jam ætatis est: ideoq; exercitatos propè tyrones requirit. utpote, qui inde ex Quinta, quarta, & tertia classe, cognitionem præceptorum grammaticæ, eorumq; exempla multa adferunt: sapientiæ hic illis & veritatis instrumentum, quod Dialectica dicitur, in manus tradi potest: & ex Philippi Melanthonis primum Erotematis, prædicabiliū, uti vocantur, & prædicamentorum. Dein propositionum doctrina proponi: sed ita proponi: ne commentis longis onerentur adolescentes: sed in explanando expeditißima utilißimaq; via ineatur. Quis enim eorum, in Scholis præsertim minoribus, laudare morem poßit: qui non satis esse putant id solum explicare: quod est in scriptore, quem explicant: neq; sufficere ex-

re existimant, inchoatam sæpè alicujus rei cognitionem: sed omnia uno in loco docere conantur: & plerunq; aliena adferunt: quò quàm diligentissimi & quàm doctissimi esse videantur. Quamobrem, in his explicandis, hic ordo commodissimus esse videtur: ut post argumentum libri cujusq; & partitionem certa in capita distinguantur omnia: Et primùm quidem loci cujusq; summa breviter indicetur: & quo singula modo ab authore tradantur, ostendatur. Dein præcepta exemplis partim fictis, partim veris, & ex iis authoribus præsertim, qui proponuntur, desumptis, illustrentur. Ita enim explicari præcepta debent: ut exercitatione magis, quàm præceptione, adolescentes erudiantur. Itaq; eadem hora, qua præcepta docentur; exempla ab adolescentibus ipsis adferentur: quibus utendi modus demonstretur: & rectà disputandi ratio doceatur. Et quoniam ῥητορικὴ ἀντίστροφός ἐστι τῇ διαλεκτικῇ, ut Aristo-

[Ar]istoteles loquitur: comes huic illa adjungatur: & ex secundo Philippi libro ad figuras Grammaticas Rhetorum apponantur ornamenta: hoc est, Tropi & Schemata: eaq; explanentur præceptione modica: sed exemplis illustribus: iis maximè, quæ vel ante ex Cicerone, Virgilio, Terentio, memoriæ mandarunt: quàm ad hunc locum ascenderunt: vel, quæ ex Poëtis, & iis qui in hac classe explicantur græcis latinisq; scriptoribus sint petita.

IIII. Orationes Ciceronis interpretando & resolvendo percurrantur: idq; vel secundum causarum fiat genera: vel delectus præceptori & discipulis concedatur. In resolvendis verò oratorum & poëtarum scriptis: ista nobis methodus videtur utilißima: ut ante quidem totius explicationem orationis, argumentum primùm breviter præmittatur: dein genus causæ & status, ejusq; loci præcipui ostendantur: tùm dicendi genus nominetur: postremò orationis partes

partes indicentur. In singularum verò partium explicatione, post summam cujusq; loci brevem: iuxta officii oratorii partes, primùm ex Inventionis doctrina, si quæ usurpantur, argumenta inquirantur: dein Collocatio seu Dispositio partium ostendatur: & quis sit usus loci in imitando perpendatur. Tùm in Elocutione, Tropi & Schemata verborum & sententiarum præcipua annotentur. Quartò sententiæ & loci, si qui sunt, communes enumerentur: Postremò verba atq; phrases examinentur atq; explicentur: ut ita ab exemplis multis adolescentes instructi sint: quibus præcepta trium præstantissimarum artium, Grammaticæ dico Dialecticæ, & Rhetoricæ, dilucidiora evadant. Et quoniã, quod nomen inter græcos Philosophos Plato, id inter Latinos oratores Cicero est consecutus: ut non modò Orator clarissimus, verumetiam philosophus sapientissimus habeatur. Orationibus ejusdem Dialogi

logi Philoſophici breviores, & ſcripto-res alii latini & græci, cùm Poëtæ túm oratores, & hiſtorici libri addentur: eademq; in his enodandis, quantum quidem res quæq; ferre poteſt, ratio ſervabitur. His ſocius adjungi Terentius poterit, & honeſtiores Plauti fabulæ. Qui duo autores ut familiares adoleſcentibus fiant, & domeſtici idem hic modus retineri poterit: quem in Claſſe tertia ſervandum diximus: ut inter decurias ſingulas Comœdiæ ſingulæ diſtribuantur. Irrepent enim res crebris actionibus in mentes adoleſcentum: atq; ita irrepent: ut mole ſua ingenia non fatigent, vel opprimant: ſed excitent potius & confirment. Sunt tamen in his quædam: quæ notare potius pueri, quam imitari debent: niſi in re ſimili: aut cum fieri poteſt decorè: id quod eſt à præceptore monendum.

Stylus quoq; hoc in ordine non intermittatur: Sed diligentia majori acuatur. Itaq; præſtantiora hîc quàm in

inferioribus curijs tenteutur: & non solùm scriptione, verùm etiam æmulatione contendatur. Sed Magister adsit, qui moneat: qui excitet: qui adjuvet: ut adolescentem conari non pudeat: quod efficere Præceptorem non piget. Quamobrem duo illa, de quibus in tertia classe diximus, retineri exercitiorum genera poterunt: sed in pluribus & membris & periodis. Non enim hic Epistolæ semper breviores, sed integræ Ciceronis argumentationes proponi debent: quas vel simili in materia exprimant: vel in patrium sermonem reducant. Et his duobus generibus aliqua ex parte stylo iam confirmato, tertium addi poterit: quo poëtarum nexa ligataq; oratio, cum libera atq; soluta oratorum commutetur: atq; ita cùm verborum copia paretur: tùm discrimen inter Poëticum & Oratorium dicendi genus ostendatur. Distinguenda enim diligentissimè Poëtica verba ab

oratorijs sunt; nihilq; pueris tanquam oratorium permittendum: nisi quod vel ipsi in Cicerone legerint: vel à præceptore tanquam probatum acceperint. Præterea cùm in tertia Classe fundamẽta jaciantur poëtices; & syllabarum tradantur tempora atq; moræ: & orationum modi & carminum genera: poëtarum quoq; versus in ordinem redigãtur: ijsdem manentibus verbis, sed eorundem disturbata serie: eadem hic quoq; ratio continuabitur & consummabitur. Posteaquam verò in hac ratione confirmati nonnihil fuerint: ipsi scribere aliquid incipient: à breviori carminum genere initio facto. Sed molesta principio scribendi hæc consuetudo est: & poëtarum oratio eò plus difficultatis habet: quod verbis quidem quàm oratorum est liberior: numeris tamen & continuationeverborum astrictior. Itaq; in carminibus faciendis sublevanda puerorum est industria: & sen-

tentiæ

tentiæ quidem liberæ, sed & breves & omnes proponendæ: ut harum inventione opus non habeant: sed in verborum tantùm investigatione & connexione laborent.

VI. Sextò. Primus & postremus septimanæ dies Deo dicandus est. Itaq; diebus profestis, Examinis Philippi locos explicatione brevi illustrari audient. Addetur Evangelicæ historiæ, quæ in templo diebus festis, & dominicis prælegi solet, particula: ex qua & ad linguæ Græcæ cognitionem, & ad mentis perfectionem educati adolescentes queant.

VII. Postremò. Ne quid horum omnium, quæ audiverunt, amittant: quod boni patresfamilias in custodienda pecunia facere solent: idem diligentes discipuli in scientia retinenda facient. Vt enim illi ollas habent, quibus à parsimonia nomen imposuerunt Germani: in easq; quæ unciatim comparsêre, col-

ligunt: ut mox depromere poſſint. Sic adoleſcentes ſua habebunt diaria: tan- quam diligentiæ teſtes & memoriæ cu- ſtodes: quæ, quid adepti ſint ipſi indu- ſtria, & magiſtrorum diligentia, indi- cent: & quid addendum porro ſit, præ- monſtrent. Quæ quidem Diaria, hor- rea quædam literatæ agriculturæ, Præ- ceptor noſter, Ioannes Sturmius, vir erudiendæ Iuventuti natus, appellare ſolebat: tantiq; ea faciebat: ut cætera o- mnia pro nihilo propè eſſe duceret: & niſi ſumma cura in Ephemeridibus cu- ſtodiendis eſſet, actum omnino de copia & puritate ſermonis Latini putaret. Et ſanè quemadmodum ſi horrea deſint & granaria, inanis aratio, vana ſemen- tis, infructuoſa meſſis eſſe ſolet: ita et- iam niſi cuſtodia accedat & congeſtio eorum, quæ aut audivimus: aut ipſi le- gimus: omnis in legendo & audiendo opera perditur: cum fluxa ſit & labilis hominum memoria; ideoq; ſcriptura iuvetur

iuvetur necesse habeat. Vox enim audita perit: littera scripta manet. Hos igitur libros deponere de manibus præceptor non sinet: animaduertens in illos grauiter: qui in his conservandis negligentes deprehenduntur. Sed quo pacto instituendi sint illi: demonstrari pueris brevius, quàm explicari hoc in loco potest. Et exstant hac de re Ioannis Sturmij, Melchioris Iunij, Ioannis Ludovici Havenreuteri, & Ioannis Bentij Præceptorum nostrorum sententiæ: Clarissimorum virorum Calculis approbatæ. Caput illud est: ut tria habeant Diariorum volumina: in quorum unum quicquid elegans formularum aut verborum in oratoribus, aliisq; puris Scriptoribus vel audiverunt, vel legerunt, congerant. Verùm non secundum literarum, sed naturæ ordinem disponant: Et in unũ locum comportent, quæ cognata sunt, & significatione conveniunt. Quæ quidem ra-

tio & magis doctis probatur, quam Alphabeti illa series, & commoditatem in se longè maiorem continet: propterea quod in scribendo verborum varietatem & copiam simul oculis habere expositam, et ex unius investigatione, ad cætera, quæ eiusdem generis sunt omnia, pervenire possumus. Certi igitur ad hanc rem comparandi loci erunt: & ita comparandi: ut & intelligi ab adolescentibus & comprehendi memoria facilè queant. In his locis, quæ ejusdem sunt classis vocabula, sic distribuenda: ut primum locum simplicia, secundum coniuncta, tertium Epitheta, quartum actiones & passiones seu verba activa & passiva, quæ de simplicibus illis & coniunctis prædicantur, obtineant. Porrò hæc eo collocanda ordine: quem natura rerum gerendarum postulat: ut quemadmodum primum unumquodq; in agendo, aut inter medium, aut extremum esse solet:

Ita hic, quoad eius fieri ab hac ætate potest, collocatum deprehendatur. Id quod in digerendis Stephani Doleti phrasibus, idem ille D. Ioannes Ludovicus Havenreuterus, quem honoris causa modò nominavi, præstitit. Et hoc volumen, quia verba & phrases selectiores continet, λεξικὸν appellari poterit. Alterum τεχνολογικὸν seu παραδειγματικὸν erit: in quo exempla varia eorũ quæ in Dialecticis & Rhetoricis audiverunt præceptorũ colligent. Quod commodißimè fiet: Si in quaq; arte ordinem, quo illa tradita est, observent. Inprimis verò locorum Dialecticorum, & Troporum & Schematum exemplis, abundare eos velim: ut habeant, quod imitentur: & quò orationem suam vestiant: *Et* ἐν ταῖς συζητήσεσι, ut Græci dicunt, exemplis decertent, figurarum in sententijs: conversionum in verbis: argumentorum, in ratiocinationibus. Tertium volumen ἐπισημονικὸν

seu Philosophicum erit: quod locos continebit communes scientiarum & artium: ex quibus adolescentes, quoties opus est, sententias & flosculos sumere possint philosophicos, ne orationem saltem verbis ornatam, verumetiam sententijs & rebus sapientem proferant. Quod quidem ijsdem ferè titulis & locis quibus primum illud perfici potest. Modus autem hic erit: ut non semper integræ exscribantur sententiæ, id enim temporis nimis multum flagitat: sed uno atq; altero verbo locus attingatur: & liber authoris unâ cum capite & folio annotetur.

De Classe Prima seu summa.

Caput VI.

Restat Classis prima & summa: ad quam deducendus adolescens est: eum præstare hæc omnia, quæ requirimus

mus, mediocriter poterit: In hac Classe primùm, quod Dialecticæ & Rhetoricæ fundamentis deest, consũmabitur: non quidem perfectè: sed Philippi Melanthonis via & institutione. Adjungenda igitur hîc, quæ in Tertio libro Philippus de Argumentatione ejusq; speciebus, & in Quarto, de locis tàm Dialecticis quàm Sophisticis tradidit: & utiliter adolescentibus explicanda. Utiliter cum dico, de adolescentum utilitate loquor: non de Præceptoris gloria: qui tum demum docebit optimè: cum quàm plurima discent discipuli: & temporis ratio summa habebitur: & omnis superflua prolixitas vitabitur: illudq; Horatij servabitur: Quicquid præcipies esto brevis. Brevitas autem illa non Verborum & sententiarum numero, sed intellectu æstimanda est. Nihil enim nimis est breve: quod satis est intellectum: ut nihil nimis longum: quod nondum satis cognitum. Videndum

dum ergò ut unà cum brevitate perspicuitas quoq; retineatur: semperq; cum re & viribus ingeniorum deliberetur. Hærere enim & quasi habitare uno in loco diu, & ex quovis, quod aiunt, ligno Mercurium facere velle, inceptum est. Festinare verò nimium, fatigat sensus: & memoriam adolescentum conturbat. Medium itaq; tenendum est: neq; plus proponendum, quam ingenia ferre: neq; diutius immorandum: quam res, quæ ad cognoscendum exponitur, requirere videatur. Quamobrem eadem hîc, quæ in secunda classe ostensa ratio fuit, observetur: tum verò præterea, ubi eadem illa in fontibus Aristotelicis tradantur, indicetur saltem, non explicetur: &, si quæ diversa videbuntur, aut controversa concilientur breviter & dissolvantur. Sed tamen, ubi utile videtur, Aristotelis definitiones, præsertim breviores, Philippi descriptionibus adjungantur:

jungantur: ideq; non verbis latinis, sed Græcis. Cujus rei hæ utilitates erunt: quod & tenacius memoriæ Græca quam Latina inhærebunt: Et nativa Verborum potestas retinebitur: nec translatio minus commoda adolescentum linguam corrumpet. Deniq; cùm ad Aristotelis aliquando organum deducentur: non in novam orbis terræ regionem demigrasse, sed in sua sede remansisse adolescentes putabunt. Cognita disciplina inveniendorum argumentorum, & ratione judicandi benè percepta: præcepta quoq; de Demonstratione ab Aristotele tradita, sunt cognoscenda: Propterea quod hæc præceptio plurimarum utilitatum causa expetenda videtur: quarum magnitudo excelsa erectaq; ingenia ad studium ejus ardens meritò incitare atque nflammare debebit. Neque enim existimandum est: cùm

existent

exstent multa à multis, et quidem doctè copiosèque scripta Dialectica: quæ vel nulla vel pauca de Demonstrandi ratione præcepta complectantur: propterea minus esse illa utilia quàm reliqua: aut ad Geometriam solùm perdiscendam inventa. Sed contra potius statuendum: præcipuam hanc & præstantissimam Logicæ partem esse: maximeque ad intelligendum iudicandumque necessariam. Verùm constringere hæc oportet præcepta ex Aristotelis libris: & exemplis Philosophorum atque Theologorum illustrare. Sunt enim apud Aristotelem multa, quæ non tàm ad doctrinam artis, quàm ad præceptorum confirmationem & adversariorum refutationem pertinent: quæ hoc in loco omitti possunt. Non enim artis hîc probationem requirimus: sed explicationem eiusdem experimus: eamque non prolixam, operosam, obscuram: sed brevem, expeditam, facilem: nostrisque

nostrisq́ scholis conuenientem.

Idem in Rhetoricis explicandis præceptum esto. Sed Rhetoricæ præceptionibus partitiones Ciceronis aureolæ non incommodè copulari posse videntur: cum adolescentum id progressus postulabit. In quibus quæ de Oratoris vi, de oratione & quæstione fusè sunt & prolixè ab aliis dicendi magistris tradita: breviter quidem, sed dilucidè tamen Cicero proposuit: ut eruditè, purè, latinè, eleganter præcepta Rhetorica tradendi exemplum esse posʃint. Et hæc de præceptis dicta sufficiant.

II. Secundò: Vsus Dialecticorum & Rhetoricorum præceptorum: in Isocrate, Demosthene, Cicerone, Sallustio Cæsare ostendetur: Oratoribus Poëtæ addentur: ex Græcis Hesiodus, Pythagoras, Phocylides: ex Latinis, Virgilius inprimis, & Horatius, & Ovidi-

us.

us: Sed in his Præceptor diſcipulorum juvetur induſtria: ut in ſcholas ſecum adferant, quod domi prius legerint, quod intelligant: cujus ſententiam totam alijs verbis, aliaq; lingua reddere poſsint. Cum enim celeritas in explicandis ſcriptoribus adhibenda ſit: in obſcuritate præire Præceptor debet. Vbi verò facilis locus eſt: ſæpe conducit, adoleſcentem ipſum, vel ad verbum interpretari: vel ſententiam liberè convertere, hoc eſt: vel explicare pluribus, vel coarctare. Quæ ratio celeritati maximè eſt accommodata. Neq; verò in hac claſſe puerilem illam interpretandi ad verba rationem tenere ſemper neceſſe eſt: Sed adoleſcentes ipſi verborum ambitus recitent: & interpretentur ſimili verborum ambitu, ſi queant, latinè: Si non queant, membratim ſingula membra Latina, Germanicis membris convertant.

In cæteris eadem, quæ in secunda Classe ratio fuit, servabitur: ut & argumentorum annotatio eorumquè tractatio, & verborum atquè sententiarum lumina cæteraq; quæ necessaria sunt ad usum artium declarandum indicentur. Quæ verò præcipuè in his notanda, & in Ephemerides referenda, Præceptor significabit: & quo pacto in illis notari debeant, ut vulgata & in consuetudine posita à Poëticis & Historicis sint separata, cùm necessarium erit, demonstrabit. Idem enim adolescentibus Ephemeris est: quod diligenti patrifamilias arca pecuniaria, ut antè diximus. Ad recitationes quod attinet, idem quoque servabunt, hoc est, Ciceronis Orationes recitabunt: vel potiùs easdem, quas ille causas agent.

Et in his agendis ſpeciem aliquam veritatis imitabuntur: lenitate, gravitate, hilaritate, dolore, lætіcia, vociferatione: prout ſingulæ partes exigere, & decorum poſtulare videtur. Hujus conſuetudinis hæc erunt commoda: quod Ciceronem redivivùm quaſi loquentem adoleſcentes audient: ſi non eadem voce, ætate, geſtu: tamen illius verba audient: ſententias illius cognoſcent: illiusq́ periodis paulatim aſueſcent. Taceo, quod hac ratione, unius horulæ actione, totus aliquis liber aut oratio cognoſcitur: & in quo opere plurimum temporis Poëta vel Orator in componendo: vel Præceptor menſes aliquot in explicando conſumſit: id ij, qui audiunt totum, unius horæ ſpatio, & audienda voce recitantis, & ejus os, vultum, geſtum, inſpiciendo, conſequuntur.

III. Tertiò, Quia ſingulas inter ſe Claſſes non ſolùm locis ſed etiam materijs

terijs discriminatas esse volumus: & cùm quæque curia, ut superior est, ita etiam verborum copia & rerum atque sententiarum formulis locupletior exsistat: scribendi hîc consuetudo quàm in secunda classe sit perfectior: & judicium in corrigendis scriptis severiùs adhibeatur. Incipiet enim jam sese stylus forâs efferre: & omnium ordinum judicia exspectare. Itaque nihil non artificiosum adferatur: sive versus sint & poëmata: sive soluta liberaque oratio. Singulis enim hebdomadibus, præter exercitia poëtica, quæ in Epigrammatis primùm brevioribus festivis, concinnis, argutis, pòst longioribus materijs institui poterunt: aut Germanicum latinè vertendum: aut thema latinum breve tractandum & amplificandum secundum præcepta Rhetorica, aut materiam græcè transferendam Præceptor proponet. Sed ita, ut adhuc non modo judicem se eorum quæ fiunt, sed etiam adiutorem esse statu-

at: ideoq; primas ipse lineas ducat: & suam illis & tractationem & versionem prælegat: & formulas Græcorum præcipuas indicet. Est enim ea rerum omnium natura & conditio: ut nihil citò magnum & perfectum existat. Nam & in certis vagari passibus pueros, priusquam certo pede figant humum cernimus: & Milonem Crotoniatam vitulum prius, quàm bovem gestasse verisimile videtur. Vbi igitur corroborati in his gradibus exercitiorum fuerint: ad declamatiunculas veniendum est: & materia quidem pluribus proponenda: sed tamen idonei ad recitandum tantum eligendi. Argumenta verò & hypotheses proponentur principio: quæ paucorũ dierũ moderatonem requirant: post quæ aliquot hebdodarum spacium flagitent. Nam prima exercitatio in problematis philosophicis facilioribus, maxime verò logicis, Ethicis, politicis, in poëtarum quoq; & historicorum orationi-

bus

bus, in sententijs & γνώμαις tractandis esse poterit: quas adolescentes explicent aut dilatent: laudent vel vituperent: probent vel rejiciant. Paulatim ad majora progrediendum: & conciones Prophetarum & Apostolorum oratorio more dilatandæ: aut dicta scripturæ brevia explicanda. Deniq; tractanda omnia: quæ in oratione sub styli acumen subeunt: & orationis cultum convenienter ac honestè recipiunt.

Et quia orationibus Ciceronis ad verbū ediscendis adolescentes exerceri volumus: perutile erit præsertim exercitatis jam, interpellationes Ciceronis instituere: contrarias quoq; orationes scribere: & argumenta sua Ciceroni opponere: reum facere Archiam, defendere Catilinam, &c: Hæc enim exercitatio & ad intelligendum & ad judicandum conducit plurimum. Necesse enim est: ut antè probè illam orationem cognitam perspectamq;

habeamus: quam refutare cupimus. Neq; tamen id præstare usq; adeò est difficile: cùm non nova invenire argumenta necesse habeamus: sed negare saltem opus sit, quæ Cicero affirmavit: aut affirmare, quæ negavit: idq; eodem quo ille fecit ordine. Sed in his omnibus Præceptor non modò judex, sed etiam adjutor esse debet, ut dixi. Itaq; ὑποθέσεων locos indicabit: & locorum præcipua argumenta: & eorum collocationes per singulas partes ostendet: ita tamen ne omnia præmasticet. Ignavum enim est nihil suopte, ut dicitur, Marte contendere. Et parum utilitatis adferunt scholæ: si secreta domi studia nulla instituantur.

4 Quartò. In Examine explicando eadem quæ in secunda classe ratio servabitur: nisi quod hîc plenius quædam cognoscere poterunt: quæ ibi nondum per ætatem capere potuerunt. Examini Epistola aliqua Pauli latinè interpretanda addetur: præsertim ea,

quam

quam ad Romanos, Galatas, Titum, Timotheum scripsit: eaq; ita proponenda: ut & argumenta ipsa, & eorum tractationes, & verborum phrasin atq; ἔμφασιν adolescentes cognoscant: & locos insigniores memoriæ mandent.

5 Quintò. Ad συζητήσεις & disputationes quod attinet, easq; quoq; retineri in hac classe placet, sed alio quodam modo quam in cæteris institutas. Etenim unus aliquis seorsim à reliquis collocabitur; isq; solus interrogabitur ab his, qui contrà disserunt: & solus tela argumentorum omnia, quæ cæteri jecerint, excipiet: & Dialecticæ subsidio, si poterit à se depellet. Si non poterit; loco tamen non excidet. Nam in magnis voluisse sat est. Itaq; pudore suffundi, summum sit hoc in certamine probrum. Hæc veró res quantas secum utilitates adferat, nulli non manifestum arbitror. Nam & ingenia plurimùm acuuntur: & in sententijs

aliorum cùm excipiendis tùm explicandis, celeritas & dexteritas paratur: & judicium informatur: & deniq; Præceptorum veritas, quæ vel antè obscura erat, vel non satis intellecta, indagatur, illustratur, confirmatur. Neq; verô propterea hæc consuetudo reijcienda: quod parum perfecta & in hac ætate, & in schola hac nostra esse poßit. Nam & balbutientes placere parentibus infantulos videmus: & incerti atq; vacillantes eosdem gressus delectant. Quod si veró ipsi omnibus mederi vulneribus nequeant: præsto Præceptor est, qui medicinam facere queat. Neq; enim vitio datum Teucro fuit cùm ad scutum Ajacis fugeret: & quæ ipse depellere tela non posset, alterius fortitudine averteret. Verùm enimverò metum & stuporem abesse ab huiusmodi disquisitione oportet: adesse contra alacritatem & reverentiam. Pudor enim subrusticus memoriam impedit: & non modò audita, verum etiam quæ medi-

meditata scriptaque habemus, tollit. Alacritas verò, multa sæpè subitò invenit: quæ etiam cum domi sumus in mentem nobis non veniunt. Reverentia deniq; Præceptoris, ut non nimium is qui respondet, ingenio suo præfidat, efficit. Et hæc de scribendi, declamandi, disputandiq; consuetudine dicta sufficiant.

6 Postremò. Quod in proxima curia suasimus: idem in hoc ordine retineri à discipulis & observari à præceptoribus volumus: ut Ephimerides & Diaria conserventur & locupletentur, quotidianis lectionibus, auscultationibus, scriptionibus. Præter enim eas, quas tùm recensuimus utilitates ejusmodi locorum communium collectio hoc efficit: ut ea quæ legimus: quæ audimus in scholis aut domi meditamur, et meliùs intelligãtur, et altius anĩo infigantur: cum de futuro solliciti, diligenter ea colligamus: & tanquam thesaurum aliquem reponamus. Quid, quod voluptatem res hæc maximam

adfert? Ex qua constantia & cupiditas discendi nascitur. Vt enim bonus paterfamiliâs, cum thesauros suos quos collegit, intuetur, ad amplificandos eosdẽ incitatur: ita inspectione Ephemeridũ adolescẽs impellitur: ut, cũ quid desit, videt, semper aliquid adijcere, & loculos omnes complere studeat: ne idem in titulis atq; indicibus suorum locorum deprehendatur id: quod in cauponis fieri frigidis solet: ubi insignia cerevisiam bonam, & tractationem lautam promittunt: cùm interim & cella sobria sit: & intus aut cibus nullus: aut rancidus saltem reperiatur.

Ex his arbitror satis constare: quomodo paulatim per omnes Classes exercitatio progressura; & quæ cujusq; ordinis propria, quæ communia: quoque modo inferiorum tribuum exercitationes protela superioribus sint futura. Hic igitur ordo si servabitur: & officium cùm Præceptores tùm discipuli facient. Spero nos eô rem perducturos:

cturos: quo perduci cupimus; ut & discipuli fructus studiorum suorum uberiores percipiant: & Præceptores tanquam boni villici, quotidiè augescentes, familiæ suæ opes videant: & ludi literarij inspectores, tanquam diligentes domini, totiùs agricolationis Scholasticæ rationes expeditas quotannis cognoscant.

De officijs discipulorum Leges Scholasticæ.

SCholarum à Christianis institutarum finis esse tripartitus solet: Primùs ut religionis, alter ut doctrinæ, tertius ut morum disciplina gravissima colatur. Et legum itaq; nostrarum triplex scopus esto: Primùm vera religio, & erga Deum pietas: dein artium logicarum cognitio: tùm honestas morum, & in tota vita modestia.

De Religione & Pietate.

Caput I.

I.

RElígionis cupidi esse cùm omnes mortales, qui post hanc vitam vita volunt frui sempiterna: tùm vero maximè Scholastici debent: qui suo exemplo societatem aliquando communem adjuvare cogitant.

II.

Deum itaq; inprimis omnes colunto: eundem precibus suis & antè & post somnum invocanto, placanto, laudanto. A precibus, studia, prandia, cœnas incipiunto: precibus eadem finiunto.

III.

Nomen Dei ad imprecationes, exsecrationes, devotiones nemo usurpato: jusjurandum, seu verum seu falsum dicendo,

dicendo nemo dato: nec alter alterum, nunquid ausit iurare, interrogato.

IV.

Inter scholastica porrò pietatis exercitia, præter lectiones sacras, de quibus in classium designatione diximus, sacris cantibus & precibus primas damus. Quater enim de die canendum est, & quater precandum: manè cum in Scholas ingrediendum: ante prandium cum domum discedendum: post prandium, cum ad scholas redeundum ante cœnam cum finis sit laboris scholastici.

VII.

De cantu primo loco præcipimus: ut & ante & post prandium, priusquam in sua quisque curia docere Præceptor incipit, omnes Scholastici hymnum aliquem pium de auxilio Spiritus Sancti, vel cantilenam aliam loco & tempori congruentem, vocibus quidem diversis, unanimi tamen corde decantent.

VI.

Eodem modo manè & vesperi antequam domum, disceditur: Davidis Psalmos Latinos, eleganter periphrasi à Georgio Buchanano explicatos & nuper varijs melodijs, pro varijs carminum generibus, opera & studio clarissimi Viri, Domini Nathanis Chytræi illustratos, alternatim è regione, duplicato ordine, συμφωνίᾳ Scholastici nostri per hebdomadam totam canant: linguæ mobilitate eadem: & spacijs ijsdem: non solum versuum & sententiarum, sed temporum etiam atq; syllabarum: ut simul incipiant: simul progrediantur: simul consistant: moram verò tantam faciant: quæ neq; fastidium pariat: neq; intelligentiæ officiat: atq; ita, præter veram pietatem & linguæ latinæ puritatem, præcipuas etiam carminum, maximè Lyricorum, dimensiones animo paulatim comprehendant.

VII.

Psalmorum numerus, quos hebdomadibus singulis modulari oportet brevitate & prolixitate singulorum æstimandus est. Opera tamen danda, ut semel iterumve quotannis in scholis nostris canendo absolvantur.

VIII.

In conclavi interiore, classes duæ sunt, prima & secunda. Cantu itaq; finito, ordine preces à Rectore præscriptas singuli septimanis singulis recitanto: & quotidie Catechismi partem unam græce subnectunto: totumq; Catechismum septimana tota absolvunto.

IX.

In exteriore conclavi reliquæ classes sunt. Quamobrem tertiæ classis tribulis, voce clara, precatiunculam sua in Classe usitatam pronunciato: Quartæ verò classis discipulus, integram Catechismi Latini partem subjungito,

jungito. Ad eundem modum, quintæ Curiæ, puer, usitatas preces vernacula lingua dicito; Sexti verò ordinis civis, Germanici Catechismi particulam subjicito.

X.

Cantus hosce & preces cum antemeridianas tùm pomeridianas diligenter omnes frequentanto: quorum precari est, suo loco & tempore, preces dicunto. Et hoc primum pietatis exercitium esto.

XI.

Alterum religionis exercitium in Ecclesia & templo est: à quo non magis quam à schola sine graui causa & venia quisque abesto. Qui absuerit aut serò venerit: in eum severè Præceptor animadvertito: neque ullam nisi gravissimam absentis causam accipito.

XII.

Diebus itaque festis & profestis, ad conciones sacras & preces audito campanæ sono tempestivè accedunto; absque

Pſalmorum volumine aut teſtamento novo, grandiores ne ſunto: Eccleſiaſticis quoq; cantionibus deſtinatum libellum ad manus habento.

XIII.

E ſchola bini templa ordine verecundèq; adeunto: in chorum vel è choro præcipites ne proruunto: ſed ſine fabulis & compreſſionibus mutuis, cum adiuncto comite, & introeunto & exeunto. Quibus in ſchola convenire non datur: in templo conſtituto tempore adſunto: nec ante finem ſacri, niſi venia impetrata, certam ob cauſam diſcedunto.

XIV.

Conrectorem, Cantorem, cæterosq; Collegas, qui choro præſunt moderando, diligenter præcinentes auſcultanto & adiuvanto: nec incipientes prævertunto: nec deſinentes, in longum producta voce æquanto: nec illis abſentibus vel etiam præſentibus, cantum abſq; iuſſu inchoanto.

X V.

Ad legenda quædam in templis canendave qui diliguntur: cum laude illud ipsum uti præstent curanto.

X V I.

Omnes omnino, dum ceremoniæ peraguntur sacræ, silento: temporeq; illo quod cantum intercedit, vel taciti modestiq; assistunto: vel Catechismũ, Psalterium, aliosve libellos sacros legunto.

X V I I.

Ad Evangelij & Epistolæ recitationem assurgunto: non huc illuc oculos circumferunto: non de loco in locum obambulanto: Sed religiose complicatis manibus versaq; ad aram facie auscultanto.

X V I I I.

Conciones sacras diligenter omnes audiunto: ad auditum nomen Iesu & Sacrosanctæ Trinitatis, caput detegunto: aut genu reverenter flectunto: non confa-

confabulantor: non de loco pugnanto: non Præceptorum seu præsentium seu absentium sedes occupanto. Reversi in scholam Magistro reposcenti argumentum concionis, vel sententias aliquot præcipuas, memoriter reddunto: domi concionem totam repetunto.

X I X.

Qui ætatis fuerint maturioris: non modò concionibus suo loco & tempore arrectis auribus intersunto: sed & sacrosanctam Domini mensam aliquoties quotannis cum reverentia piè dignèq; accedunto.

X X.

Ad pietatis exercitia funerum quoq; deductiones referimus. Ad exequias igitur cohonestandas quotiescunq; conueniendum est, si universale illud, uti vocant, funus sit, simul omnes prodeunto. Sin partiale: quotquot à Præceptore postulati fuerint, obediunto. Quod si feriæ forte sint: in schola, ali-

ôve loco designato, justo tempore conveniunto.

XXI.

Prodituri, classium ordinem insurgendo servanto: sine venia non vel absunto: vel à pompa sese subtrahunto: modestiam, decorum, silentium præstanto. In concentu pietatem præ sese-runto: & æquabilitatem servanto, inprimisq; omnem populi offensionem cavento. Deniq; ordine quo prodierant, vel ad Scolam redeunto: vel è cæmiterio demissi, domum sese modestè conferunto.

De studijs & exercitijs Classicis.

Caput II.

I.

TEmpus frequentandi scholam posthac illud esto. Quatuor diebus septima-

ptimanæ profeſtis: ante meridiem æſtate quidem à ſexta in nonam: hyeme à ſeptima in decimam: poſt meridiem: tàm hyeme quâm æſtate, à duodecima in quartam ſtudiorum cauſa conveniunto. Die vero Mercurij & Saturni, ante decimam nunquam egrediuntor. Iiſdem diebus, poſt meridiem, inferiores Claſſes ſemper: Superiores, cùm diſputationes: aut declamationes non habentur, à ſtudijs feriantor.

II.

Quoties igitur in ludum conveniendi tempus eſt: Scholas tempeſtivè, & modeſte, pexi & loti, calceis mundis: veſtituq́ʒ honeſtè compoſito adeunto: libris neceſſarijs inſtructi veniunto: eoſdem mundos integrosq́ʒ conſervanto.

III.

Ingreſsi ſcholam, ſuæ & ſtatim claſſi adjungunto: Et Decurione præſide, lectiones inter ſe ſuas repetunto:

Extra locum ſuum nullus ſine cauſa ſe-
deto. Quod ſi fortè contigerit: priuſ-
quam tamen preces dicuntur, aut lecti-
ones inchoantur, ſuum quiſq; locum
occupato.

IV.

Qui ad horas conſtitutas non adeſt:
niſi probabilem à parentibus atq; heris
excuſationem adferat: aut per horam
totam ſtare cogitor: aut humi à reliquis
ſeparatus locator: aut virgarum verbe-
ratione emendator: aut alio modo &
ratione bona corrigitor. Voluntatis
enim id peccatum eſt: non ignoratione
aut ingenij imbecillitate commiſſum.

V.

Quod ſi quem occupationes dome-
ſticæ domi retinent: earum Rectorem
Collegasq; cæteros certiores facito: &
ſic, ut à ludo ſibi literario abeſſe liceat,
impetrato. Quod ſi ipſe Præceptores
convenire nequeat: per alium, ſche-
da miſſa, iuſtam abſentiæ cauſam pro-
ferto:

ferto: de cujus veritate Præceptor in-
quirito.

V I.

Qui ſine Præceptorum voluntate
domi manſerit: cum ad ſcholas redierit,
niſi teſtem fide dignum, per quem ex-
cuſari queat, adduxerit: aut parentis
heriuè teſtimonium attulerit: aut certè
juſtam abſentiæ cauſam Præceptori pro
bârit: modo & ratione bona caſtigator:
magis ſi id bis in hebdomada fiat: ma-
ximè ſi ter idem admittatur: Qui ex-
cuſatione falſa uſus fuiſſe deprehendi-
tur, ei pœna duplicator.

V I I.

Venientem Præceptorem aſſurgen-
do caputq; detegendo, reverenter o-
mnes excipiunto: abeuntem eodem
honore proſequuntor. Idem, cùm
vir quiſpiam clarus & honoratus, in-
ſpiciendæ ſcholæ gratia accedit recedit-
vé, faciunto.

VIII.

Veſtitu negligenter humeris circũjecto, laxóve et diffluenti ne ſedẽto: ſub prælegendo nec cubitum libro, nec caput manu ſuſtinento. Confabulationibus & ſuſurrationibus docentem Præceptorem ne turbanto: ſed ſummo ſilentio ſummaqꝫ attentione auſcultanto.

IX.

Abſqꝫ ſtylo & calamo, abſqꝫ Papyro & charta, diſcipulorum manus auriculave nunquam conſpicitor. A Præceptore dictata ſtudiosè & emendatè excipiunto. Quæ per abſentiam fortè neglecta ſunt: ea intra biduum proximum aut triduum inſtauranto.

X.

Suis ſinguli libris non alienis utuntor: ſuas ſinguli pennas, ſuam Chartam, ſuum atramentum in promptu habento: ſua ſinguli cuſtodiunto: ab alienis manus abſtinento: inventa Domino reſtituunto.

Non

X I.

Non Rectori tantum, ſed æqualiter omnibus Præceptoribus, ſummis medijs, infimis, omnes ut par eſt, obtemperanto: nec cujuſquam horum authoritatem detrectanto: nec increpantibus reſponſanto: nec punientibus repugnanto.

X I I.

Poſtulati ad reddendam eorum quæ didicerunt rationem: promptè quod jubentur faciunto: vel libellis ritè ad hoc compoſitis: vel ijſdem, ſi quid de memoria ſit reddendum, ſepoſitis: voce leni non aſpera: pronunciatione diſtincta, non confuſa: Spiritu pleno non anhelato: Sono preſſo, æquabili, urbano: non vaſto, aut hiulco, aut ruſtico utuntor: inprimis vero ultimam ſemper ſyllabam exprimunto.

X I I I.

Ter nemo lectionẽ recitans impunè errato; Recitanti nẽo impunè quicquam

ad aurem insusurrato: nemo codicem inspiciendum præbeto.

XIV.

Ad repetitiones & disputationes parati meditatiq; accedunto: & in disputationibus facilitatem & modestiam præ se ferunto; clamores, iram, immodestiam fugiunto. Quod si disceptatio quædam oritur, ad arbitrium Præceptoris, tanquam oraculum quoddam, controversiam omnem deferunto.

XV.

Sermo omnium & cum omnibus, qui latina intelligunt, latinus esto. Qui sermone alio quàm latino utitur: qui barbaro, qui impudenti, qui impudico: pro peccati genere, ratione bona punitor. Durius, qui legem hanc vel ex petulantia convellit, vel præter sermonem patrium, impia, obscœna, blasphema profert, castigator.

XVI.

Facultate sermonis latini si quis adhuc destituitur: & necessariò tamen condiscipulis loqui cogitur: veniam prius sermonis vernaculi petito. Idem in schola apud Rectorem cæterosq; præceptores observato.

XVII.

Consvetudo hæc, superioribus in curiis, magis retinetor: & lege confirmator: & severitate conservator.

XVIII.

Quamobrem, ut peccantes in hanc legem melius & deprehendi & reprehendi posint, bina in superioribus classibus signa habentor: Sermonis unum, malorum morum alterum: Quorum illud in eos, qui germanicè loquuntur aut barbarè: hoc in eos, qui legem divinam, sanctiones scholasticas, totamq; morum honestatem violant, transfertor.

XIX.

Signa, ultra solis occasum, nullus retineto: neque ex odio ullàve animi perturbatione, sed ob causas signo dignas transferto. Sermonem barbarum priusquam signum transfert, ipse corrigito: verba Germanica delinquentis, ne probatione deficiat, observato.

XX.

De causa translationis litem sibi invicem non movento. Quod si lis aliqua aut controversia oritur: non se quisquam privatim vindicato: Sed se coram Rectore cæterisque Collegis invicem conveniunto: ipsi ab omni rixa, contentione, vindicta abstinento.

XXI.

In hora, uti vocant, vacante: clamitando, jurgando, discursando, & æstate, poma, pyra, similiaque vorando disciplinam ne turbanto. Sed ad rationem, de ijs quæ didicerunt, redden-

dam sese præparanto: aut quod edis-cendum est propositum, decurioni re-citanto.

XXII.

Coitiones & consessus per vicinas Classes vitanto: condiscipulos studijs incumbentes non voce, non ambula-tione, non strepitu impediunto: ne-mini unquam pede, cubitòve, aut ulla re alia negotium facessunto.

XXIII.

Qui cæteros turbaverit, læserit, qui lectas & traditas res non repetiverit: qui aliena non præsentia egerit: qui in-terrogatus respondere non potuerit: qui cætera officia industrij adolescentis ne-glexerit, is pro errato, pro peccato, pro ingenio, pro ætate castigator. Et gra-vissima quidem in his morbis medici-na, virgarum, severitas, lenissima, ver-borum prudens remedium esto.

XXIIII.

Sordes corporis, priusquam in ludum veniant, domi expurganto: nec Scholasticas operas hac de causa abrumpunto: Etsi verò tyrunculis aliquid largiendum sit: grandiores tamen, non nisi cum verberibus, aut verbis saltem durioribus, dimittuntor.

XXV.

Dimissi ad opus naturæ, id quod catervatim fieri non debet, ad eum se locum, qui usui huic à Senatu destinatus est, conferunto: & absq; mora ad scholas redeunto.

XXVI.

Exacta hora, cùm cœtus scholastici fit dimissio: absq; indecora cursitatione mutuaq; compressione exeunto: neq; verò promiscuè proruunto: sed secundum ordinem classium & scamnorum surgunto: & modestè prodeunto: nec alteri classi facultas surgendi, nisi priori digressa, conceditor.

XXVII.

Egressi ludo, pro foribus scholæ ne resistunto: nec in foro, plateis, cœmiteriis, lusitando spectandouè morã ullam trahunto: sed modestè sine clamore, sine tumultu, sine alicuius offensione, confestim se omnes domum recipiunto.

XXVIII.

Qui eadem se via domum conferunt, à Coricæo observantor. In legem aliquam delinquentes, ad Præceptorem proximo in scholam reditu deferuntor.

XXIX.

Si qui studiorum causa, digressis cæteris, in schola remanent: non illi per scamna discursanto, aliumvè irritanto: aut dicto factove lædunto: sed aliquid aut legunto, aut scribunto, aut repetunto.

XXX

Ferulas & virgas, tanquam res sacras, nisi jussus nemo attingito. Fene-

stris,

ſtris, tabulis, pulpitis, cæteriſq; rebus ad ſcholam pertinentibus damnum nemo inferto. nec ſcamna incidito: nec parietes carbone, lapide miniato, creta aut quovis modo deformato. Qui ſecus fecerit, damnum quod dederit ut præſtat videto: & pœnam ſimul luito.

XXXI.

Domum reverſi, nihil eorum, quæ in Schola facta dictàve ſunt, niſi quæ fas eſt proferre, efferunto: nec quæ domi audiverunt, apud contribules effutiunto.

XXXII.

Lectiones in Schola traditas diligenter imprimis repetunto: mane ſurgunto: & otium & nocturnas lucubrationes fugiunto: paucis quoq;, ſed probatis authoribus utuntor: & ſecundum Plinianum illud, non multa ſed multum legunto. Quod ediſcere juſsi fuerint, diligenter & accuratè ediſcunto: in ſcribendi quoq; exercitio multum operæ temporiſq; ponunto.

XXXIII.

Scriptio verò Classium nostrarum triplex potissimum esto: una Classis infimæ: in qua puer literarum figuras à scriba eleganti manu assuescet scitè facere: qui hunc cœtum prope infantiæ in tertiam usque curiam comitabitur.

XXXIV.

Alterum scriptionis genus diariorum est & Ephemeridum: quarum in Classium designatione mentionem fecimus: Verborum scilicet & nominum, sententiarum & authoritatum: exemplorum denique earum rerum, quæ in Grammaticis, Dialecticis, Rhetoricis Scholis præcipientur. Has itaque Ephemerides, ubi domum venerint, diligenter complento: omniaque quæ vel in Scholis audiverunt, vel privatim cognoverunt, suis domiciliis reponunto & distinguunto.

XXXV.

Tertium scribendi genus, stylus esto: quem quotidie acui volumus: & indies magis magisq; splendescere: vel orationibus integris conficiendis: vel insigni aliqua argumentatione, aut amplificatione tractanda: vel Epistola bene morata: vel odis & Epigrammatis lepidis scribendis: vel latinis in græca, vel græcis & Germanicis in latina convertendis, vel alio aliquo exercitij genere.

XXXVI.

Itaq; & his & in cæteris omnibus, quæ ad stylum exercendum instituta sunt, diligentiam summam adhibento: sua singuli scripta proprio, quod aiunt, Marte composita stato tempore exhibento: neq; alijs sua danto: neq; aliena pro suis offerunto. Ad emendationem scriptorum sedulò animum advertunto: emendata aliquoties relegunto: relecta in commentarijs suis eleganter depingunto: & Præceptoribus, quoti-

es poſtulatur, & inſpectoribus atq; examinatoribus, quoties probatio à ſcholarum præfectis fit, repræſentanto.

XXXVII

Si plura tribus vitijs enormibus exercitia habuerint, aut negligenter ſcripta fuerint, pro non compoſitis habentor. Qui huiusmodi attulerit: quod in acuendo ſtylo negligens fuit, virgarum ſtylis obijcitor.

XXXIIX

Qui primæ claſſis lectiones audiunt: eorum quisq; declamationem ſingulis ſemeſtribus componito: & cùm Rector juſſerit publicè recitato. Qui laborem hunc ſubterfugerit, graviter pro arbitrio Rectoris punitor.

XXXIX

Iidem, quoties de die vernaculæ linguæ aut malorum morum notam habuerint, nummum unum, de nocte quoties retinuerint nummos tres dependunto: & ſingulis ſabbatis mulctas ſolvunto. Qui fraudem legi fecerit,

hoc est, cum potuerit notam non transtulerit: aut constituto die mulctam nō solverit: ei mulcta duplicator.

XL.

In cæteris si quid deliquerint: vel virgis, ut cæterarum Classium discipuli, corriguntor: vel carcere, pro Rectoris iudicio, puniuntor.

De moribus extra Scholam, cum domi tum foris, in plateis, cæterisq; hominum congressibus.

Caput III.

I.

EXtra Scholas in plateis & cœtibus hominum, verecundè, & ut decet Scholasticos versantor. Nulli hominum, ne inimico quidem, obtrectanto: neminem probroso nomine appellanto:

tò: Sanna, corporiſvè geſtu neminem irridento: irritationes canum & moriònum ſtudiosè omnes cavento.

II.

Rixas, convitia, pugnas, omnemq; inſolentiam quovis & loco & tempore publicè privatimq; vitanto: Diſcordias ne ſerunto: à factionibus abſtinento: fraternam inter ſe plenam humanitatis ac pietatis voluntatem retinento.

III.

Malorum familiaritates & ſodalitia prava cavento: nihil conſuetudinis cum iis qui ſtudia non colunt habento: inprimis verò eorum congreſſus, qui vel ob peccata & delicta è Scholis ejecti fuerunt, vel aliàs mala cum gratia ex gymnaſio diſceſſerunt, averſantur.

IV.

Vera amanto: vera dicunto: mendacia cane pejus & angue fugiunto: li-

bellos famoſos aliave ſcripta dictave ſcurrilia, ſub gravi pœna, ne ſpargunto; multó minus affigunto.

V

Miniſtris Eccleſiæ, Senatoribus, Præceptoribus, alijsq; hominibus reverentia dignis, ut ſenibus, ut viris authoritate aut virtute præditis, matronis item & virginibus, ubivis locorum detecto capite honorem debitum exhibento: obvijs factis de via decedunto: Sedentes prætereuntibus aſſurgunto: colloquentes genu modicè, uti decet, flectunto.

V I

Qui irreverenter hos omnes prætereunt: qui adverſus Præceptores falſam ad parentes, cognatos, amicos, querelam deferunt: quia mœrorem mendacijs ſuis excitant: pro ætate & facinoris gravitate, aut virgis caſtigantor: aut modo alio bono ſeveritatis emendantor.

In

VII.

In cœnis & prandijs, in omni congressu, sermo de rebus bonis, honestis, utilibus, idemque pudicus, verecundus, liberalis esto. Et ne sermoni materies desit: Si plures uno in convictu sunt: alter alterum interrogationibus & responsionibus earum rerum quas Præceptores eo die docuerunt, exerceto. Inprimis, rerum quæ apponuntur vocabula, investiganto: eaque à summo genere ad extrema membra distribuunto.

VIII.

Honestè unusquisque vestitor: eaque in re civium aliorumque bonorum virorum consuetudinem & Scholæ institutum colito, prodigiosè conscissas vestes nimisque breves, militibus alijsque relinquito.

IX.

Non libros quisquam emito: non vestes comparato: non pecuniam mu-

mutuo accipito: non dando, vendendo, permutando quicquam absq; parentum, Rectoris, Præceptorum, eorumq; quibus commissus est, consensu & voluntate alienato. Civis qui his vendet, qui pecuniam mutuò dabit, si Magistratus probaverit, suum repetere judicio licitum non esto. Quas ipsi inter se pueri permutationes aut venditiones instituunt, irritæ quoq; sunto. Gladiatoribus, saltatoribus, circulatoribus, cæterisq; præstigiatoribus, nisi Præceptorum permissu, nemo operam dato: gladios, pugiones, aliàve arma nemo gestato.

X.

Ad choreas & nuptias nulli, tametsi parentes ipsorum vocati sint, absq; venia Præceptorum accedunto. Ad suorum nuptias, quas recusare honestè non possunt, invitati: venia impetrata accedunto: & modestè sese gerunto nec saltando aut discursando convivis reliquis molesti sunto.

XI.

In cibo potuq; temperantiam omnem servanto: cauponas, tabernas, publicas, seu cerevisiarias, seu vinarias, similiaq; loca, potandi causa ne intranto.

XII.

Peccantes invicem sese admonento: ne dum vetant peccare cum possint, peccare jubeant. Admonitiones fraternas, qui contemnunt, aut non admittunt: eos Præceptoribus indicanto.

De Examinibus & ferijs: de Ludis item & Iocis.

Caput IV.

I.

VT & officium Præceptores in methodo præscripta servanda faciant: & discipuli, quæ didicerunt, diligentius repetant; nemoq; vel ultra tempus in

inferiori Classe detineatur, vel ante id ipsum ad superiorem provehatur: præter probationes quotidianas, bina quotannis solenniora, per omnes Classes, examina instituuntor, unum quidem ad Michaëlis festum autumnale: alterum ad Paschatis, vernale: à quibus nemo nisi gravissima de causa, sub exclusionis pœna, sese subducito.

II.

Examinibus hisce non solum Ecclesiæ Præpositus cæteriq; urbis nostræ Theologi, tanquam censores & Ephori. verumetiam duumviri ex Senatu delecti, tanquam testes & inspectores, intersunto, præsunto, judicanto. Probatio verò in omnibus, quæ per semestre tempus explicata fuerunt, à Præceptoribus ipsis instituitor.

III.

Examine finito, Rectoris & Collegarum judicio: inspectorum verò & scholarcharum comprobatione, qui plus

plus cæteris in literarum studijs profecisse: & quæ in unaquaq; requiruntur Classe præstare potuisse videntur, ad superiores ordines progrediuntor.

I V.

Qui principem locum virtute obtinuerint: ij publicè commendantor: præmijs quoq; si impetrari à Magistratu poterit, per Scholarchas ornantor. Est enim, ut ille inquit, divinum bonum honor: & ad præclarè agendum nihil magis quam honoris gloriæq; impellit cupiditas.

V

Qui eadem in Classe manent, ad locum tamen altiorem evehuntur: ij sequenti probatione partum honorem ne perdant, vidento: sed ad novam laudem viam sibi muniunto, qui postremi manent: ut ne rursus vincantur ab ijs, qui ex inferiori succedunt ordine, elaboranto: sed pares esse doctioribus aut etiam antecellere ijsdem, nituntor.

V I.

Porrò cùm post longam aut magnam animi contentionem relaxatio sit necessaria: & vero decreto senatus & ministerij nuptiales cæteræq; à privatis hominibus impetratæ feriæ, sublatæ sint: præter vacationes à Scholis hebdomatarias: publicæ quædam eæque anniversariæ authoritate eiusdem conceduntor: ut biduum quidem aut triduum probationes Scholasticas, & dies proximus solenniora anni festa sequens: dies item Gregorij: & alij nonnulli politicis solennitatibus tributi. Quod si præter has extra ordinariæ quædam, non tamen nisi gravibus & necessarijs prorsus de causis, inciderint feriæ: eæ Rectoris arbitrio permittuntor.

V I I.

Verum ne ipso in ocio satietas oriatur & fastidium: varietate animus est recreandus: & inæqualitate reficiendus: ut facilia gravibus, lœta tristibus, nova veteri-

veteribus succedant: & à lectione ad scriptionem, à scriptione ad collocutionem, à collocutione ad ludū jocumq; deveniatur.

I I X.

Ludos itaq; permittimus: sed honestos, liberales, & Scholasticorum cùm ætati tùm conditioni convenientes.

I X.

Ludi verò hyberno tempore in Musæis & ædibus convenientes sunt: certamina Scholastica quæ versibus fiunt: globuli item & latrunculi: æstivi & campestres, pila & cursus. Sed in utrisq; modus est retinendus: ut ne quid contra honestatem fiat: nec supra vires.

X.

Musica quoq; magis animis relaxandis, quàm corporibus exercendis est idonea: Etiam hanc concedimus, præsertim ijs: quibus corporis exercitatio molesta est.

X I.

Ludos prohibitos & illiberabiles eos vocāus; qui vel huic ætati nō cōveniūt: vel

velcum periculo conjuncti sunt, ut alea. Saltus, jaculatio, venatio, & æstate natatio, hyeme per glaciales areas cursitatio.

XII.

Itaq; cum domi tum foris ab alea, chartis, tesseris, alijsq; scholastico indignis ludis cavento. Venationes & aucupia ne exercento: columbas, lepores, aliásve bestiolas ne alunto.

XIII.

Templa, turres, aliaq; ædificia publica, & arbores ne conscendunto: ab equis abstinento: nec immodestum quicquam, temerarium: aut periculosum aggrediuntor.

XIV.

Fragmenta lapidum nec intectum, nec domum aut hortum cujusquam jaciunto. Neminem prorsus per ludum injuria contumeliâve afficiunto.

XV.

Æstivo tempore aquam profluentem,

tem, periculi cauſa, vitanto: rivos, ſtagna, mare, piſcandi: natandi aut lavandi gratia ne intranto, Hyberno verò à glacie, carpentis, nivis conglomeratæ jactibus abſtinento.

XVI.

Cæteris in ludis, concordiam inter ſe mutuam colunto: cum nemine præterquam cum commilitonibus ludunto: loca ſuſpecta ne adeunto: nec ab alijs ſeparantor: hortis etiam, pratis, agriſvè civium damnum nullum danto.

XVII.

Qui verbis inter ludendum litigāt: qui pugnis præliantur, aut quoquo modo dimicant: graves juſtasq; pœnas pro noxa pendunto. Authores diſcordiarum, quiq; vim alicui intentarint: carcere coërcentor: ni deſierint, è diſcentium cœtu prorſus excluduntor.

XVIII.

Argentum in certamen ne deponunto.

nunto. Itaq; de pecunia seu modica seu multa, de libris, aut quacunq; re alia, quæ æstimari pecunia potest, ludere severè prohibitum esto.

XIX.

In via publica, ante ædium vestibula, & ubicunq; molesti civibus alijsve esse possunt: In cœmiterijs quoq; & templis nihil lusus fieri permittimus: quod ijs locis singularem deberi reverentiam arbitramur.

XX.

Sed & horas non dies ad hanc relaxationem permitti sibi, discipuli nostri cogitanto. Itaq; extra remissionis tempus lusiones omittunto: & ultra tēpus ludos ne protrahunto: vt ne ocium inde noxium, aut certè otij amor oriatur.

XXI.

Inter jocos, comœdias numeramus & tragædias, quæ singulæ cum absolutæ fuerint in Schola; agendæ vel

privatim vel publicè: si ita magistratui visum fuerit scholastico proponuntor: ijsq́; Germanicæ alicujus seu comœdiæ seu Tragædiæ actio, in civium gratiam, interponitor.

De novitijs & peregrinis.

Caput V.

I.

IN Scholam nostram nemo, in quo non verecundiæ sit & diligentiæ indicium, admittitor: nemo, in quo idem non appareat, retinetor.

II.

Qui admissi fuerint, seu indigenæ sint illi: seu studiorum gratia aliunde venerint: Rectori nomina danto: eidemque, legibus se Scholæ obtemperaturos: Collegis omnibus dicto audientes futuros: nec quicquam commissuros, quod vel adolescẽtes ingẽuos

dede-

dedecere: vel Scholæ maculam possit aspergere, promittunto.

III.

Pecuniam pro inscriptione debitam absq; mora persolvunto. Idem in minervalibus cæterisq; justo tempore solvendis faciunto. Quod si tenuioris parentes fortunæ fuerint: à pastoribus aut consulibus urbis nostræ paupertatis testimonium petunto: & sic immunes sunto: absq; eo pauper nemo admittitor.

IV.

Peregrinus porrò & advena, sine testimonio priorum Præceptorum aut aliorum fide dignorum hominum, in discentium cœtum ne recipitor: nisi & indolis liberalitas, & morum venustas suspicionem ab ipso falsam depellat.

V.

Idem ubi primum advenerit, si parentes, tutores, cognatos habuerit: hospitio per eos apud honestum civem con-

conducto, Rectorem statim accedito: seq; illi probandum sistito. Is profectu illius in studijs cognito classem ei & decuriam certam assignato.

VI

Sin parentes aut tutores non habuerit: insciente Rectore, hospitium sibi non procurato: nec sine eiusdem permissu ac voluntate illud ipsum mutato. Apud intemperantem enim hospitem vivere, perniciosum est: apud avarum detrimentosum; utrumq; moribus noxium.

VII

Tam indigenæ quam advenæ, cum recepti in militiam scholasticam fuerint, pietate, diligentia, vitæ innocentia, ministerij, Senatus, Præceptorum civium, benevolentiam sibi concilianto.

IIX.

Advenæ tamen inprimis, hospites sese esse cogitanto: quos inanes redire turpissimum sit; dedecorantes &

authoritatem urbis & Magiſtrorum. Quare quantum conniti animo poſſunt quantum labore contendere, ita vivunto: ita literis operam navanto: ut ſexto quoque menſe aut duodecimo: teſtimonium quod parentibus, cognatis, tutoribus mittere poſsint, obtineant.

IX.

Hoſpites, hoſpitasque ſuas ſinguli obſervanto: & parentum inſtar coluntο: nullam eis moleſtiam ſtrepitu, contumelia, aliàve ratione afferunto: damnum nullum danto; aut datum ſine mora & tergiverſatione ſarciunto.

X.

Pecuniam in uſus neceſſarios à parentibus datam miſſamvè, pomis, nucibus, placentis, ſimilibusque cupedijs ne inſumunto.

XI.

Nemo alibi, quàm in ſuo & hoſpitio & cubiculo pernoctato: nemo alterius ſomnum turbato: ignem & candelas minimè negligenter habeto.

Poſtre-

XII.

Poſtremò omnes à ſchola noſtra viciſsim ad alia ſeu loca ſeu vitæ genera diſceſſuri, Rectorem prius, cæterosq́ Collegas omnes compellanto: & ſic animi grati fidelem memoriam declaranto.

De Pœdagogis, & Diſcipulis.

Caput VI.

I.

Pœdagogi munus nemo niſi præſcio Rectore ſuſcipito: nemo, niſi eodem conſcio, ſuo ſe munere abdicato.

II.

Pœdagogi facti, authoritatem ſuam gravitate morum amplificanto: pueros fidei ſuæ commiſſos & domi & foris diligenter obſervanto: & in aſsiduo literarum ſtudio ac morum honeſtate continento.

III.

Tempestivè eosdem manè excitanto: tempestivè vesperi somno traduncto: tempestivè in scholas & templa ducunto: nec ipsi quoquam, pueris in schola templove relictis, nisi mandatum id illis à Præceptore sit, abeunto: sed peractis utrobiq; peragendis, protinus domum reducunto: ibiq; prælectiones in schola habitas, concionesq; sacras ab illis repetunto: nec quicquam ferè à pueris ediscendum aut legendum, nisi quod in Schola traditum sit, vel imperatum, vt memoriæ mandetur, relegatur, retineatur, exigunto. Nam, ut rectè viri judicant doctissimi: Præceptori in Schola lectiones suas proponenti, & Pœdagogo domi novas super ingerenti, puer etiam ingeniosissimus & laboriosissimus nunquam satisfecerit.

IV.

In Schola ipsi in pueros nullo tempore animadvertunto: sed si res id fieri postu-

postulet ad Præceptores rem deferunto. Domi quoq; delinquentes verbis non verberibus corrigunto: nisi adsint parentes: nisi conscij sint: nisi fieri idipsum velint. Reperiuntur enim, qui excarnificent pueros & crucient: animo obsequentes magis, quam puerorum saluti consulentes.

V.

Qui legem hanc cæterasq; Scholæ sanctiones petulanter violaverint: quod Scholæ nostræ multis nominibus obsint, non modo pœnas graves justasq; in Schola luunto: Sed pro delicti ratione hospitijs quoq; & urbe ejciuntor.

VI

Optima vero in disciplina pueros continendi ratio est: si quod discipulos facere velint, Pœdagogi prius faciant: & exemplo bono illis præluceant. Exemplo enim præfectorum servantur: exemplo perduntur adolescentum ingenia.

VII.

Quamobrem, cum pueris fidei suæ commißsis, tum verò familiæ toti industria sua præeunto: ipsosq; ad pietatem, diligentiam, morum honestatem & ordinem omnibus in rebus agendis assuefaciunto.

VIII.

Quod ut commodius facere poßsint: ipsi sæpius Præceptores de instituendi & in studijs versandi ratione consulunto: cum æqualibus quoq; de ijsdem communicanto: tempora vigiliæ, somni, studiorum, precum, repetitonum, prudenter distribuunto: & suo quæq; loco & tempore peragunto: maturè manè surgunto: & antelucana opificũ opera industria sua vincunto: nullum deniq; tempus ociosum prætermittunto.

IX.

Rectorem, Præceptores, hospites, heros amanto, & honore debito prosequuntor: benevolè, libenter, alacriter ijsdem

iisdem obtemperanto: admonitiones eorum pias libenter audiunto: & æquo animo ferunto: Scholæq; diſciplinam exemplo ſemper juvanto.

X.

A Schola nunquam ſine hoſpitis præſcitu, aut Rectoris & Præceptorum permiſſu abſunto: nec divagantor: nec abnoctanto: nec profectiones quoquam ſuſcipiunto.

XI.

Ad prandium & cœnam tempore, quod herus definierit, eunto: nec domi nec foris helluantor: ebrietatem, Sympoſiaq; fugiunto: nec conventus alios & Scholaſticis, & Pœdagogis indignos agunto.

XII.

Diſcipuli Pœdagogis privatis non ſecus ac parentibus & Præceptoribus obſecundanto. Qui ſecus fecerint: eorum à Pœdagogis ad Præceptorum aliquem nomina deferuntor: is pro peccati aut delicti ratione ſeverè in tales animadvertito.

De Decurionibus, Notatoribus, Coricæis.

Caput VII.

I.

PRæter ſigna, de quibus ſupra diximus, diſciplinæ & ordinis cauſa, ſingulis in Claſsibus, Decuriones, Notatores, Coricæi conſtituuntor.

II.

Communis his omnibus lex eſto: ut nihil eorum quæ ad ſuum ſpectant officium, prætermittant. Quod ſi officium in animadvertendo, & accuſando non faciant; à Præceptore virgis emendantor. Non enim vitioſi hi eſſe poſſunt: ut non condiſcipulos, vel exemplo offendant: vel in ſocietatem vitiorum pertrahant: vel diſciplinam Scholæ corrumpant.

III.

Decuriones igitur singularum tribuum, ante horam Gymnasio primi adsunto: singulorum arma Scholastica, libros, chartam, atramentariũ cum theca pennaria, binisq́ in ea pennis, inspiciunto.

IV.

Ediscenda, declinanda, comparanda, conjuganda, aliavè Classis cujusq́ exercitia præscripta exigunto: absentium seròq́ venientium rationem habento: neminem prorsus prætereunto. Et tardius quidem venientes horis singulis; emanentes prorsus, non horis tantum singulis, sed per hebdomadam totam in Schedula conscriptos ad diem Lunæ Præceptori examinandos tradunto.

X.

Decurio, si in Scholam venire aliqua hora non poterit: tum qui ordine proximus est, illius munere fungitor: isq́ prodecurio appellatur.

VI.

Notatores, turbantes, signa ferentes, & in leges Scholasticas delinquentes in sua quisq; Classe diligenter notãto. Ad nullius nequitiam, turpitudinem, insolentiam connivento. Contra verò, innoxium neminem ex odio deferunto.

VII.

Iidem, dum ad templum itur, aut in funus proditur: clamantes, garriantes, extra ordinem divagantes, serò quoq; venientes, & insolentes ascribunto.

IIX.

Coricæi, in plateis, extra portas aliisq; in locis condiscipulos observanto: immodestẽ sese gerentes notanto: notatos Præceptori indicanto.

De Custode, & Pauperibus.

Caput IIX.

I.

CVstos Scholam manè tempore à Rectore constituto, aperito: eandem maturè vesperi claudito: claves Rectori tradito: ignis & fornacum diligentem curam habeto: justo tempore calefacito: Catalogos lectionum, virgas, bacillos, aliaq; instrumenta ad Scholasticos usus necessaria, custodito; suoq; tempore depromito.

II.

Tabulæ, fenestræ, Ianuæ, seræ, scamna, pulpita, aliaq; bona publica, ne quid detrimenti capiant, provideto: ideoq; ab omni jactu, saltu, cursu, pulsatione, concertatione, similiq; petulantia pueros, ut abstineant, moneto.

III.

Cæteris digressis, priusquam Scholam claudat, scamna omnia diligenter circuito: & si fortè quid relictum sit, tollito; posteroque die possessori resti-

restituito. Hyeme verò, si quid candelæ forsan à pueris neglectum sit, diligenter exstinguito.

I V.

Quotidiè Rectorem mandata ad Scholam pertinentia accepturus, accedito. Pauperibus ut ritè peragant omnia, præesto.

V.

Pauperum munus illud esto: Scholam & cœnobium totum munda conservanto: & Scholam quidem singulis septimanis bis, cœnobium & hortum additum semel purganto: ligna pro sua quisq; parte æstivo tempore maturè comportanto. Quæ mandata illis præterea à Rectore cæterisq; Collegis fuerint, promptè expeditèq; faciunto.

De iis, qui Musica victum quærunt.

Caput

Caput IX.

I.

QVi Muſica victum quærunt eorũ duo in Schola noſtra ſunt genera, unum eorum, qui figurato cantu utuntur: & hi Symphoniaci appellari poterunt: alterum eorum, qui choralem cantum exercent: quos Melicos appellare poſſumus: vulgò currentes & currendarios nuncupant.

II.

In utrolibet cantorum cœtu locum habere qui cupiunt: apud Rectorem prius nomina profitentor: nec quisquam, niſi aſsiduus idem ſit Scholaſticus, admittitor.

III.

Vtriſq; ut officio contineantur, mulcta certa conſtituitor: Et Symphoniacis quidem ſi ſero ad cantum veniant, ſolidus Lubecenſis unus, ſi prorſus non veniant, ſolidi tres detrahuntor,

tor: quod si frequenter delictum repetant: à Musica prorsus excluduntor.

I V.

Currendarij verò si adsint tardius, tribus: si omnino non adsint, Sex nũmis Lubecensibus cum portione panis debita mulctantor.

V.

Pecuniola ex mulctis collecta, inter eos qui officium faciundo cæteros superarunt, distribuitor. Huic rei Catalogus, cujus utriusq; Musices præfectus curam geret, servito.

V I.

Symphoniaci ergo, quotiescunq; conveniendum est, diebus solis & interdum etiam festis conveniunto: oppidumq; totum perlustranto: & pietate ac modestia ad liberalitatem civium animos invitanto.

V I I.

Quod si numero multi sunt: hyberno præsertim & pluviali tempore, ut

eò celerius propositum iter absolvant, in choros duos dividuntor.

IIX.

Ad nuptias & convivia cantus gratia à Præceptoribus postulati, vel à viris bene de Ecclesia Scholaq; meritis, accersiti: non cibo sese potuq; obruunto: non ludendo aut saltando maculam ullam, vel suæ famæ vel Scholæ nostræ inurunto: sed modestia favorem sibi tam convivarum, quàm convivatorum concilianto: & ante tœdium discedunto.

IX.

Non etiam magno nimis numero, sed delectu habito, bini aut terni singularum vocum præsides accedunto: pecunia tamen in commune confertor: & suo tempore, præsente senatu Scholastico, ex æquo & bono distribuitor.

X.

Duo (si res ita postulat) præsides, unus morum, alter fisci constituuntor:

untor: quorum ille mores cantorum malos observet & indicet: hic verò pecuniam inspicientibus cæteris accipiat, & cantu finito Conrectori tradat: quòd si exigua canentium multitudo sit: unus utroq; munere fungitor: cæterosq; diebus Mercurij, ut canendo sese exerceant, convocandi potestatem habeto.

XI.

Qui præsidi seu præfecto morem non gesserit: is apud Rectorem, Conrectorem, Cantorem accusator: & ab illis pro ratione contumaciæ castigator. Et obœdientes quidem delictumq; agnoscentes, pro delicti tum qualitate tum quantitate ratione bona vel severitatis vel gravitatis emendantor: Refractarij vero & rebelles: tanquam Scholæ pestes, & debita portione privantor: & è Schola prorsus exterminantor.

XII.

Pecunia collecta, prout visum Senatui Scholastico fuerit, singulis vel tri-

mestribus vel semestribus dividitor: Divisioni Collegæ omnes, cum Ecclesiæ ministro, intersunto.

XIII.

Ipsa verò partitio proportione Geometrica instituitor ita quidem, ut præsides, si diligenter muneri præsint: assem cum munusculo quodam extra ordinario accipiant: qui hospitia aut parentes non habent: aut ex eleemosyna vivunt, aut perfectius canunt: assem vel deuncem, qui hospitia commoda aut parentes superstites eosq; ditiores habent, dodrantem vel bessem: qui imperfectiùs canunt semissem aut quincuncem accipiant. Porrò prout officium quisq; & in Schola & in templo fecerit: ita ad summam illi accedito: vel de eadem decedito.

XIV.

Poterunt illi, qui hospitia nondum nacti sunt, partem aliquam ad usus necessarios ante distributionis tempus pe-

tere: vel pignore, si postuletur, dato: vel notatione accepti deposita.

XV.

Verum ne liberalitate civium abutantur: ad rationem expensorum, & ad ea quæ emerunt monstranda Rectori vel Conrectori tenentor.

XVI.

Eodem modo currendarij, constitutis septimanæ diebus, è Schola bini modestè procedunto: nec cantum boatu clamorêve rustico confundunto: sed æqualem in canendo tenorem servanto.

XVII.

Panis collectus statim cantu finito per præsides: pecunia vero singulis annis aut semestribus, per Collegas, Ecclesiæ ministro præsente, ita distribuitor: ut eorum, qui sunt maximè egeni & in studijs maximè assidui, potissima ratio habeatur.

XIIX.

Ecclesiæ ministri ad liberalitatem ci-

ves hortantor: Magiſtratus, ſtelliones, Scurras, Volaterranos, ut ita dicam, Scholaſticos aliaq; Catharmata, quibus & Scholæ & ſtudia ſunt contemtui, per miniſtrum publicum â mendicando arcento.

XIX.

Qui legibus his refragati fuerint, aut Muſicam moribus deformarint: â Muſica primò excluduntor: pôſt pro ratione delicti è Schola eijciuntor.

Concluſio legum, & appendicula.

Caput X.

I.

LEges hæ omnes, & probationibus habitis, convocatis Collegis omnibus diſcipulis in Schola præleguntor: & ſingulis poſt trimeſtribus repetuntor. Quæ verò ad Præceptores eorumq; officium leges pertinent:

cæ in privato illorum conventu recitantor.

II.

Nemo tamen à se amplius nihil requiri, quàm ut legibus præscripta officia præstet, existimato: cùm plura longè facienda sint: quæ legibus hisce includi nequeunt.

III.

Et his itaq; legibus omnes parento & cæteris quæ post doctrinæ, disciplinæ religionis ergo ferentur, obsecundadato: & honestis ac pijs Præceptorum monitis, quæ veluti viva quædam lex sunt: non minus quàm scriptis legibus obtemperanto.

Index authorum, qui in Schola Flensburgensi hactenus explicati fuerunt: & deinceps quoque per vices, juvante Deo, explicabuntur.

Lectiones Classis sextæ, seu infimæ:

EDucatio puerilis: præter alphabetum, tàm latinum quàm germanicum, simplices Catechismi partes, & inflexiones Nominum atq; Verborum, addita interpretatione germanica, continens. Unde docebuntur pueri literas cognoscere: Syllabas jungere, legere, scribere: nomina item declinare & comparare: verba verò conjugare memoriter: & ad imitationem Paradigmatum similia nomina & verba in commentarijs suis pingere.

Etymologiæ Præcepta faciliora &

majusculis literis notata, ex Grammatica Philippi legenda: sententiæ breves & faciles, quas legant & interpretentur majores, tabulæ ascribendæ. Nomenclator Nathanis Chytræi latinosaxonicus. Catechismus Lutheri Germanicus.

Lectiones Classis quintæ.

Etymologiæ præcepta generaliora, quæ legere in sexta didicerunt, & regulæ absq; exceptionibus, ex Philippi Grammatica, tradendæ hic sunt: & interpretandæ: & memoriæ infigendæ. Hisce cognitis faciliores Syntaxeos regulæ inchoandæ.

Disticha Catonis.

Neanisci.

Epistolæ Selectæ Iohannis Sturmij.

Nomenclator Latinosaxonicus.

Catechismus Lutheri latinus & Evangelia.

Lectiones Claſsis quartæ.

Etymologiæ præcepta pleniora unà cum exceptionibus: & Syntaxeos ſimplicis regulæ præcipuæ, ex Philippi Grammatica.

Epiſtolæ ſelectæ Sturmij.

Bucolica Virgilij.

Neaniſci Sturmij.

Nomenclator.

Catechiſmus Lutheri, unà cum dictis ſcripturæ inſignioribus: Pſalmis quoq; brevioribus.

Evangelia Dominicalia latina.

Lectiones Claſsis tertiæ.

Etymologiæ, Syntaxeos, Proſodiæ, Præcepta, omnimodo abſoluta, ex Philippi Melanchtonis Grammatica.

Epiſtolæ Ciceronis Selectæ à Sturmio.

Terentius & Horatij Odæ faciliores.

Elementa linguæ Græcæ, Argentinæ edita.

Examinis definitiones præcipuæ.
Evangelia dominicalia græcè legenda.

Lectiones secundæ Classis.

Grammatica Philippi Latina.
Ciceronis Dialogi de Amicitia & Senectute.
Epistolæ familiares ejusdem.
Poetæ ijdem, qui in prima.
Grammatica græca Scholæ Argentinensis.
Isocrates.
Dialecticæ Philippi libri duo priores.
Rhetoricæ ejusdem liber secundus.
Examinis Philippi Definitiones atq; Divisiones præcipuæ.
Evangelia Dominicalia græcè.

Lectiones primæ Classis.

Grammatica Philippi latina.
Orationes Ciceronis & Officia.
Ejusdem Dialogi Philosophici breviores & paradoxa.

Cæsar & Sallustius.
Virgilius, Horatius, Ovidius.
Terentius, & Plautus.
Grammatica græca Scholæ Argentoratensis.
Orationes faciliores Isocratis & Demosthenis.
Hesiodus, Pythagoras, Phocylides.
Dialecticæ Philippi libri duo posteriores.
Rhetoricæ ejusdem liber primus.
Partitiones Ciceronis Oratoriæ.
Examinis Philippi Loci: & Augustanæ confessionis, cum ijsdem ad finem cujusq; loci collatio.
Epistola Pauli ad Romanos, Galatas, Corinthios, Titum, Timotheum.

Preces & Cantus singularum *Classium.*

Psalmodijs & precibus, operæ

Scho-

Scholasticæ semper inchoantur & finiuntur. Quod officium quater fit quotidiè: manè cùm Scholas pueri adeunt: ante prandium, cùm domum discedunt: post prandium: cùm ad Scholas redeunt: ante cœnam, cùm finis fit laboris Scholastici.

Precatio superiorum Classium matutina.

Gratias agimus tibi, Pater cœlestis, & Domine Deus: quod adeo clementer & paterne nos servasti, per hanc noctem: oramus te: doceas & regas nos hodiè: ut jussis tuis in omnibus obsequamur: actionesq; nostræ cũctæ, referantur ad nominis tui gloriam: & ad proximi nostri salutem. Sis quoq; propitius: guberna

berna, fove & conserva Regem nostrum, Principes, & Magistratus: & omnes eos, qui nos docent. Item parentes, fratres, sorores, amicos & omnes homines per Iesum Christum Dominum nostrum, Amen.

Precatio inferiorum Claßium matutina.

Here Gott Hemmelsche Vader / wy seggen di ewig loff vnde danck / dat du vns disse nacht / vor allen schaden so Vederlick hefftst behödet / vnde bidden dy / lehre vns dissen dach dhon dinen willen / behöde vnde regere vns / dat alle vnsere lhare / dhon vnde laten / di tho dinem prise / tho beteringe vnses Negesten / denen möge. Sy ock gnedich / beware vnsen Köning / Förften / Auerherren / Lehrer / Vader

der/Moder/Broeder/Süstere/ vnde alle Minschen dorch dinen leuen Soen vnsen HEren Jhesum Christum/Amen.

Precatio superiorum Claßium Meridiana.

Quia nos opus manuum tuarum, Deus omnipotens, ratione præditos & bonis artibus instructos esse voluisti: rogamus te: augeas in nobis Spiritum tuum Sanctum & rectum: ut ingenium, quod dedisti, feliciter excolamus: & ea semper perdiscamus: quæ faciunt ad illustrandam nominis tui gloriam: & ad procurandam proximorum nostrorũ salutem: per Iesum Christum Dominum nostrum, Amẽ.

Precatio Inferiorum Claßium Meridiana.

HEre

HEre Gott Hemmelsche Vader / dewile du vns Minschen vornünfftige Creature geschapẽ hefft/ de iummertho / wat gudes lehren/ vnde dhon schölen/ so mehre in vns dinen hilligen Geist/ dat wy dinen willen vth dinem worde recht erkennen lehren / dinen Namen hillich vnd grodt macken / vnsem Negesten tho sinem heil / di tho dinen ehren deenen mögen/dorch vnsen HEren Jesum Christum / Amen.

Precatio Claßium superiorum Vespertina: cùm exitur è ludo.

Gratias agimus tibi, Pater cœlestis: cùm pro alijs infinitis tuis beneficijs: tùm verò pro doctrinæ munere. Fac obsecro: ut piè feliciterq; in eo cursu progrediamur: atq; aptiores evadamus indies magis magisque: ad Eccle-

siæ

siæ tuæ & Reipub. utilitatem promovendam: per Iesum Christum Dominum nostrum, Amen.

Precatio inferiorum Classium Vespertina.

HEre Gott Hemmelsche Vader / wy seggen dy ewig loff vnd danck / vor dine düre gaue der lehre / giff vns in der süluigen ock hillich vnde wol / vorth tho farende / dat wy jummer / van dage tho dage geschickeder werden / vnde vnsem Negesten tho synem heil / di tho dinen ehren denen mögen / dorch vnsen HEren Jesum Christum / Amen.

Formulis hisce precandi singulis diebus, singulas Catechismi partes subiiciuntur: in duabus

bus quidem Claßibus superiori-
bus græcè: in duabus interme-
diis latinè: in inferiori-
bus duabus germa-
nicè.

